Siyasal Bilgiler Fakültesi Dergisi (İSMUS), II/1 (2017), s. 1-36

HAÇLILARA VURULAN İLK DARBE: MERZİFON MUHAREBESİ (5 AĞUSTOS 1101) VE TÜRK TARİHİNDEKİ YERİ

Ahmet KAVAS*

Özet

12. yüzyılın başında Avrupa'da kabaran Haçlı ruhunu daha da şımartan gelişmeler yaşandı. Anadolu üzerine birbiri ardına başlayan seferlerin en önemlilerinden birisi 5 Ağustos 1101 günü Merzifon Ovasında Haçlılarla yapılan muharebedir. Anadolu Selçuklu Sultanı Birinci Kılıç Arslan ile o dönemde Danişmendli idaresinde olan Amasya ve Merzifon çevresinde Melik Gazi Gümüştekin'in ordularının üzerlerine gelen düşmanlarına vurdukları unutulması imkânsız darbedir. Bu sefere Haçlılar adında Lombard, Fransız ve Almanlardan katılan 20 bin kişilik birliğin beşte dördünün etkisiz hale getirilmesi Anadolu'da Türklerin varlık mücadelesini kalıcı hale getiren önemli gelişmelerden birisidir. Birinci Haçlı Seferi'nin üçüncü safhasındaki birinci grubun hezimetinin bilhassa çoğu Avrupa tarihçileri tarafından hiç yaşanmamış kabul edilir. Dahası bugün Amasya ve Merzifon havalisinde de bu savaşla ilgili en ufak bir hatıranın yaşatılmaması da büyük bir ihmaldir. Bu tebliğde İzmit'ten Merzifon'a kadar Birinci Kılıç Arslan'ın uyguladığı savaş taktiği, Danişmendlilerle bu konuda yaptığı işbirliği, güney Anadolu ve Kuzey Suriye'den aldığı desteklerle Haçlıları yok etme başarısı ele alınacaktır. Özellikle sonuçlarının dönemin tarihi açısından önemine vurgu yapılacaktır.

Anahtar Kelimeler: Selçuklular, Danişmendler, Merzifon Muharebesi (5 Ağustos 1101), Sultan Kılıç Arslan, Danişmend Ahmed Gazi Gümüştekin, Papalık, Haçlılar, Bizans İmparatorluğu, Lombardlar.

* Prof. Dr., İstanbul Medeniyet Üniversitesi, Siyasal Bilgiler Fakültesi, Uluslararası İlişkiler Bölümü, Siyasi Tarih Anabilim Dalı, ahkavas@gmail.com

THE FIRST STRIKE AGAINST CRUSADERS: BATTLE OF MERZIFON (5th AUGUST 1101) AND ITS IMPORTANCE/ PLACE IN THE TURKISH HISTORY

Abstract

In the early 12th century in Europe progresses happened which spoiled the soul of the crusaders. One of the most important battle was the battle of Merzifon which took place in the plain of Merzifon between the Anatolian Seljuks and the Crusaders at the 5th of August 1101. It was an unforgettable event, where the Sultan of the Anatolian Seljuks Kilic Arslan I and the Danishmend's sovereign of Sivas, Amasya and Merzifon, Melik Gazi Gumushtekin gave them a blow. In this battle the Crusaders lost 4/5 of their armies. The army was composed of 20.000 men of Lombard, French and German. This made the presence of the Turks in Anatolia much stronger. The defeat of the first group in the third phase of the 1st crusade is accepted as if it never happened, by European historians. Moreover this great event is not cherished in the area of Amasya and Merzifon which is a big neglect. From Izmit to Merzifon the strategies used by the Sultan 1. Kilic Arslan, the cooperation with the Danishmend's and the military support from South Anatolia and North Syria lead to the extermination of the crusaders, which is a great success. In that period of history, I would like to emphasize the importance of the results.

Keywords: Seljuks, Danishmends, Battle of Merzifon (5th August 1101), Sultan Kilic Arslan, Danishmend Ahmed Ghazi, Papacy, Crusaders, Byzantine Empire, Lombards.

Haçlı Seferlerinin XI. Yüzyılın İkinci Yarısında Başlama Sebebi

İspanya ve Portekiz'de 700'lü yılların başından itibaren asırlarca ve bir müddet de İtalya ile Fransa topraklarında Müslümanların hüküm sürmeleri ile Avrupa'nın tüm güneybatı bölgesinde yeni bir medeniyet doğdu. Hıristiyanlar üç asır boyunca onlardan hayatın neredeyse her yönüyle ilgili pek çok alanda etkilendiler. Kilise IX. yüzyıldan itibaren giderek yeniden güçlenmeye başladı ve XI. yüzyılın ortalarına gelindiğinde Papalar artık sadece Vatikan'ın değil tüm Hıristiyanların manevi lideri konumuna geldiğini ilan etti, bir çok yerleşim yerinde buna özellikle İtalya'daki Milano şehri de dahil başpiskoposlar, piskoposlar dünyevî ve uhrevî her konuda adeta tek söz sahibi kimselerdi. Krallar kendilerine itaat etmeyince onlara kolayca cephe alıyorlardı. Her an halkın dinî duygularını galeyana getiriyorlar, onları işledikleri günahlarından arınmaları için mutlaka Kutsal Topraklara, Hazret-i İsa'nın kabrinin olduğu Kudüs'e cinayetin veya ağır bir suçun kefareti için mutlaka uzak bir kabre gitmeleri isteniyordu. Roma, İspanya'nın kuzeybatı ucundaki Galicia'da yer alan Saint Jacques de Compostelle ve Kudüs'te bulunan ve Hıristiyanlıkça ziyaretgâh olarak görülen bir kabri ziyaretleri teşvik ediliyordu. Aralarında en etkili ziyaret yeri Hazret-i İsa'nın kabrinin bulunduğu Kudüs idi. Burası ile yakından bir temas en ağır günahlardan arınmak için önemli bir fırsattı.

Ne var ki böylesine önemli bir mekân olan Kudüs kafir dedikleri Türklerin elindeydi. Bu dinî duyguların coşturulduğu onbirinci asır tamamlanmak üzere iken Hazret-i Ömer zamanında 639 yılında, yani VII. yüzyılın ortalarından itibaren 461 yıldır Müslümanların elinde olan Kudüs'ü almak için ciddi hiçbir teşebbüsleri olmayan, dahası buraya huzur içinde gidip gelmeleri de aslında engellenmiyor ve ziyaretlerini hiç bir zorlukla karşılaşmadan yapıyorlardı. Bazılarına göre Abbasiler döneminde bu serbestlik vardı, ama 1071'deki Malazgirt sonrası yaşanan gelişmelerle Kudüs yolunun 1095'ten itibaren kendilerine kapandığı iddiası Batı Avrupa'da kulaktan kulağa yayılıyordu.

Papa İkinci Urban'in papalık vasfıyla yönettiği ve keşiş Pierre'in ise dinî vaazlarıyla desteklediği bu sürece aslında XIII. yüzyıla kadar genelde "Kudüs'e Seyahat", yani Latincesi ile «iter hierosolymitanum», nadiren ise "Haçlı Seferleri" denmişti. Müslümanlar bu kavramı ise daha ziyade 1850'lilerden sonra sıkça kullandılar. Yine Latince "peregrinatio", Fransızca «pèlerinage» gibi sadece "hac" yolculuğu, hatta ileriki zamanlarda

"Kutsal Toprağa Yardım" "auxilium terre sancte", "aide à la Terre sainte" de kullanılır oldu. Fransızca'da haçlı anlamında "croisade" kelimesi yazılı kayıtlara 1460 yılında geçti. Oysaki bu seferlerle sadece Müslümanların değil kendileri ile Katoliklerle aynı inancı paylaşan Ortodoks Rumlar, Bulgarlar, Ermeniler, Süryaniler dahil adeta tüm insanlık telafisi mümkün olmayan katliamlara maruz kaldılar. Vaazlarla iyice fanatikleşen Avrupalı Katoliklerden Kudüs'e gidip gelenlerin tüm uğradıkları yerlerde gördükleri zenginlikleri ve ihtişamı Avrupa'da anlatıyorlardı. Onlar için zenginlik Macar topraklarından başlayıp Bulgaristan, İstanbul ve Anadolu'daki tüm yerleşim yerlerinde bol miktardaydı.[1]

Haçlıların doğuya seferi her ne kadar bu coğrafyalar hakkında yeni elde ettikleri bilgilerle irtibatlandırılsa da bu aslında doğru değildir. Asıl sebep Batı'da Katoliklerin kafasında oluşturulan fikirlerdi. Çünkü Fransa'nın Clermont şehrinde 1095'te toplanan Katolik konsülü sonrasında bu inanış sahipleri belli bir dönüşüm geçirdi. Aynı inanca sahip bulunmalarına rağmen aralarında çatışsalar da bu defa Papa onları Hıristiyanlığın düşmanlarına karşı birleşmelerini istedi. Şövalyeler kraldan çok papaya bağlandıklarından Haçlı seferlerini hazırlayan irade onlarınki oldu. Çünkü 1074'de Papa VII. Gregory Hazret-i İsa'nın kabrini kafirlerden kurtarana kadar savaşmaları taraftarıydı. Onun vefatıyla yerine geçen Fransız asıllı ve soylu bir kişilik sahibi İkinci Urbanus'un selefinin sadece sözde kalan projelerini uygulamaya koydu. Kendisinden önceki hiçbir papaya ona gösterildiği kadar saygı duyulmamıştı. 1095'te Fransa'ya gelip kral Philippe'den boşandığı eşiyle yeniden nikahlanmasını istemişse de ret cevabı alınca onu dinen yargılamıştı. 18 Kasım 1095 günü Clermont'da 14'ü başpiskopos, 250 piskopos ve 400 papazla binlerce şövalye toplanmış ve 28 Kasım günü bitmişti. Şövalyelerden Hazret-i İsa'ya hizmet ve kafirlere karşı mücadele etmelerini istedi. Kışı toparlanarak geçirip 15 Ağustos günü İstanbul'da buluşma sözü verdiler. Alman Haçlıları sefere başlamadan önce Rhin'deki Yahudileri öldürüp mallarını yağmaladılar.[2]

1082 yılında Bizans tahtına oturan Aleksios Komnenos Malazgirt'teki savaşın kendileri için açtığı yaraları saracak acil bir çözüm peşindeydi. Batı

1 Ernest Lavisse ve Alfred Rambaud, *Histoire Générale du IVe siècle à nos jours: L'Europe feodale: Les croisades 1095-1270*, Albin Michel, Paris 1893, s. 130, 299.

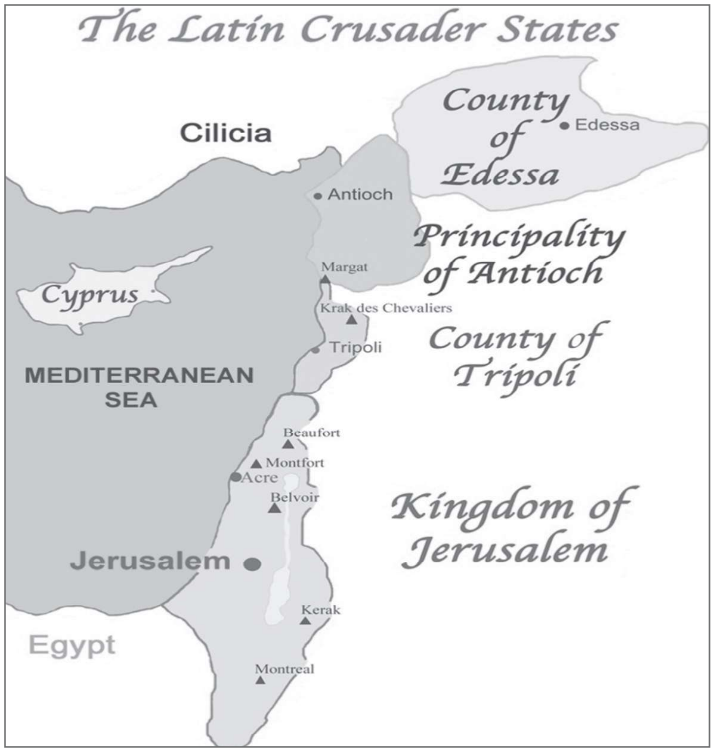
2 Thomas Fuller (1608-1661), *The History of the Holy War*, yay. William Pickering, London 1840, s. 13; Ernest Lavisse, *a.g.e.*, s. 300-303.

Avrupa Katolik dünyasında coşan duyguları 1054'de Roma ile bağlarını koparmasının üzerinden henüz kırk yıl geçmişken Papa İkinci Urbanus ile 1089'da kurduğu irtibatlarla Katolik-Ortodoks birlikteliğini sağlayıp tekrar fırsata dönüştürebilirse hem Anadolu Türklerden temizleyecek, hem de kendi gücünü daha da kuvvetlendirecekti. Bir taraftan da içinde Katoliklere beslediği kini muhafaza etmiş ve ülkesine gelen bazı Haçlı reisleri ile anlaşarak, onlara maddi anlamda imkânlar vermişti. Kendi topraklarına her an girmesi beklenen bu sorumsuz, acımasız kitlenin vereceği zararı en aza indirip onları Anadolu'da Türklere kurban etme niyetinde olduğu, hatta bu konuda bizzat Selçuklu Sultanı ile anlaştığı dahi Avrupalı tarihçilerin eserlerinde zaman zaman dile getirilmişti.

Avrupa'da Haçlı konusunda araştırma yapan son dönem tarihçileri içinde o dönemin gelişmelerini reform hareketleri olarak görenler yanında İslamiyetin beşinci asırda Türklerin yeni hamleleriyle İstanbul'a doğru yayılmasına ve Bizans'ın zor duruma düşmesi üzerine onlara yardım edilmesine bağlayanlar dahi bulunmaktadır. Bazıları Türklerin Bizans'a ait bölgeleri peşpeşe elde etmesi üzerine artan şiddeti durdurmak için yapılmasını ana sebep görürken Kudüs'ü 1029-1073 yılları arasında idarelerinde tutan Fatımiler'den alan Selçuklulardan kurtarmalarını ise ikinci derecede etkin sebep kabul etmektedirler. Fakat bizzat Avrupalı tarihçilerden bir kısmı ise Haçlıların seferlerini barbarlık olarak görüp bunun insanlığa karşı işlenen en büyük saldırılar olarak görür.

Birinci Haçlı Ordusu Sonrası Gelişmeler

1071 Malazgirt Savaşı'nın ardından Bizans İmparatoru Aleksios Komnenos kendini Müslümanlar karşısında giderek zafiyet içinde görmeye başlamış ve dini bakımdan çatışma içinde olmasına rağmen Katoliklerin Kudüs'e olan ziyaretleriyle ilgilerinin artmasını fırsat bilmiş ve onlara mektup yazarak yardım dahi istemişti. İmparator Balkanlar ve Anadolu'daki varlığının devamını, Katolikler ise hakkında son yıllarda epeyce bilgi edindikleri doğunun siyasi, sosyal ve ekonomik bakımdan gözlerini kamaştıran zenginliklerini din kisvesi altında yağmalama heyecanı içindeydiler. 1096-1101 yılları arasında ilki tamamlanan Birinci Haçlı Seferinde yola çıkanlarının ilk haberleri 1099'da Avrupa'ya ulaştığında bunu tertipleyen Papa İkinci Urbanus bu müjdeden bihaber ölmüştü. Ama Amerikalı tarihçi Viktor Davis Hanson'ın dediği gibi

Avrupalılar Kudüs'ü işgal ederek Müslümanların asırlardır hükümran oldukları coğrafyanın kalbine adeta birer adacık omundaki kontluklarını yerleştirmişlerdi[3].

Ülkelerine dönen herkes bulundukları yerlerde büyük nümayişte bulunarak tüm Katolikleri galeyana getirdiler. Yaşadıkları zorluklara rağmen Avrupa'da olmayan imkânlara kavuşacaklarını herkese anlatıyorlardı. Tüm bu aşırı heyecanlandırmalara rağmen o güne kadar benzeri görülmeyen yeni bir seferin hazırlanması en az bir yıl sürdü[4]. Özelikle 15 Haziran 1099'da Kudüs'ü ele geçirdikten sonra buradaki idarelerini kuvvetlendirmek için yaptıkları çağrılar ve İkinci Urbanus'un ölümüyle yerine geçen yeni Papa İkinci Paschal her tarafta yeni bir sefer için halkı bilinçlendirmeye başladı.

3 Victor Davis Hanson, *Batı Neden Kazandı? Katliam ve Kültür*, (trc.: Ali Çakıroğlu), Aykırı Yayınları, İstanbul 2003, s. 87.

4 Steven Runciman, *Haçlı Seferleri Tarihi,* (trc.: Fikret Işıltan), Ankara 2008, c. II, s. 15.

Anadolu Selçukluları 1096'daki ilk seferle son yirmi yılda büyük uğraşılarla yerleştikleri İstanbul'a en yakın bir yerdeki İznik'ten ayrılmak zorunda kaldılar ve iç bölgelere çekildiler. Haçlıların tüm zorluklara rağmen Anadolu'yu baştanbaşa geçip Suriye'ye ve Filistin'e ulaşmaları Anadolu merkezli olmak üzere tüm bölgede büyük bir hareketliliği de beraberinde getirdi. Seneler içinde kurulan dengeler yeniden oluşmaya, özellikle Hıristiyan güçlerle iç kısımlarda Selçuklular, Orta Karadeniz ile Fırat Nehri çevresinde Danişmendliler, Suriye ile sınır bölgelerde Büyük Selçuklu güçleri ile Ermeniler, bunların hemen işbirliğine girip çoğu zaman beraber hareket ettikleri Haçlı kalıntısı güçler, Trabzon'daki Pontus ve özellikle Bizans çok yönlü saldırılara giriştiler. Trabzon'daki düka Gabras bu fırsattan hareketle Danişmendlilere saldırıp çevresindeki Türk bölgelerine baskı kurmaktaydı. Bizans İmparatoru Marmara Denizi sahilinde geçmiş yıllarda kaybettiği yerleri geri aldı. Birinci Kılıç Arslan 1096'daki Malatya kuşatmasından hemen dönse de engel olamadığı bu ilk yenilgi sonrası derhal toparlanıp farklı yerlerde Bizans'a saldırılara girişmekte gecikmedi. Danişmendliler ise çevrelerindeki Rum kuvvetleriyle çatışmaktaydı. Nitekim Bayburt'u işgal eden Trabzon'a bağlı Rumlardan burasını geri aldı. Komutanlarından oğlu İsmail ise Çoruh kıyısında ordugâh kurup kendi üzerine gelen Gabras'a karşı 1098'de yürüdü ve onu çatışmada öldürdü. Bu arada Danişmendlilerin Meliki Ahmed Gazi Gümüştekin de Malatya'yı tekrar kuşattı. Çünkü Suriye'de varlık gösteren Haçlılar Fırat boyunca ilerlerken mutlaka Malatya'yı almaları gerektiğini düşünüyorlardı. Şehir surları sebebiyle Danişmen Gazi burayı almakta zorlanıyor ve kışları idari merkezi olan Sivas'ta, yazları ise buraya gelip vaktini şehri kuşatarak geçiriyordu. Kuşatma üç yıl sürdü. Malatya'yı idare eden Ermeni asıllı Gabriel burayı elinde tutamayacağını anlayıp Antakya prensi Bohemond'a elçiler gönderip şehri ve kızı Morfia'yı ona vermeye söz verdi. Ancak Bohemond ve Haçlı reisleri 300 atlı ile Malatya'ya yaklaşınca Hıristiyan yöre halkına zulüm etmişler ve Gabriel bu defa Ahmed Gazi'den yardım alarak onların şehre girişini engelledi[5].

Ahmed Gazi de bunu fırsat bilip Haçlı birliğine saldırarak çoğunu etkisiz hale getirirken Bohemond dahil epeyce esir aldı ve bunları Niksar kalesine getirip 1100'de hapsetti. Bu olay Katolik dünyada ilk seferdeki

5 W.B. Stevenson, *The crusaders in the East*, University Press, Cambridge 1907, s. 73.

kahramanlıkları ile şöhreti artarak iyice tanınmış birisinin etrafındaki şövalyeleri ile esir alınıp hapsedilmesi "dinsiz ve imansız", hatta "putperest" gözüyle baktıkları Türklere olan kin ve nefretlerini artırdı ve tek dertleri bir an evvel bu kahramanlarını kurtarmak olacaktı.[6] Bölgede bulunan Haçlı kalıntılarından Franklar da boş durmamış 1099'da Samsat'a (Sumaysat) yürüdüler ve Malatya ile Antakya arasında kendileri için tehlike arz eden Balduk'un birliklerini kuşattılar. İlk hamlede onları bozguna uğratsa bile Bayduk ikinci defa üzerine geldiklerinde onların gücünün büyüklüğünü dikkate alarak Samsat'ı Franklara 1000 dinara sattı.

Merzifon Muharebesinin Haçlı Seferleri İçindeki Konumu

Haçlı Seferleri ile ilgili tüm yazılı kaynaklarda çok sık ifade edilmezse de yer tespiti olarak 1101 yılının 5 Ağustos gününün özel bir anlamı bulunmaktadır. Genelde Merzifon Muharebesi şeklinde adlandırılan savaş aslında süreç olarak Avrupa'dan hareket ve Anadolu'nun iç kısımlarını ele geçirmek şeklinde 1100 yılı sonbaharından itibaren 1101 yılı Ağustos ayına kadar yaklaşık bir yıl sürmüştü. Bu seferler ile yapılan mücadeleler ve ilk seferin adeta takip eden parçası şeklinde kabul edilen Haçlı topluluklarına Avrupa'daki farklı şehir ve bölge adından hareketle Fransız-Lombardlı, Nivernli, Akiten ve Bavyeralı (Franco-Lombarde, Nivernaise, Aquitano-Bavaroise) Haçlı Seferi de denmektedir. Zira Katolik kilisesi tarafından papa ve ona bağlı başpiskoposlar, piskoposlar, keşişler ve papazların tüm Avrupa'nın her yerinde verdikleri vaazları etkisini göstermiş Kudüs'e gitmek için farklı bölgelerden birlikler oluşturulmuştu. Ama Batı Avrupa halklarının farklı kesimlerinden iştirak olmuş ve bunların çoğunluğu İtalya'dan, savaşçı özelliğindekiler ise Fransız, hatta Alman şövalye birlikleri de bu sefere katılmışlardı. Bunlara Bizans İmparatoru da kendi şövalyeleri ile yol boyunca rehberlik edecek Balkanlar'da yaşayan Peçenek ve Kuman Türklerine mensup ve "Turkopol" denen 500 süvariyi dahil etmişti. Avrupa'nın her üç ülkesinden de halk, şövalye ve özellikle Katolik din adamları bu sefere birlikte katıldıkları için bir anlamda hepsinin adıyla da hatırlanması sağlanmış oluyordu[7].

---

6 Erdoğan Merçil, *Müslüman Türk Devletleri Tarihi*, TTK, Ankara 2006, s. 117.

7 http://www.templiers.org/croisadelombarde.php, Erişim tarihi: 14 Şubat 2016.

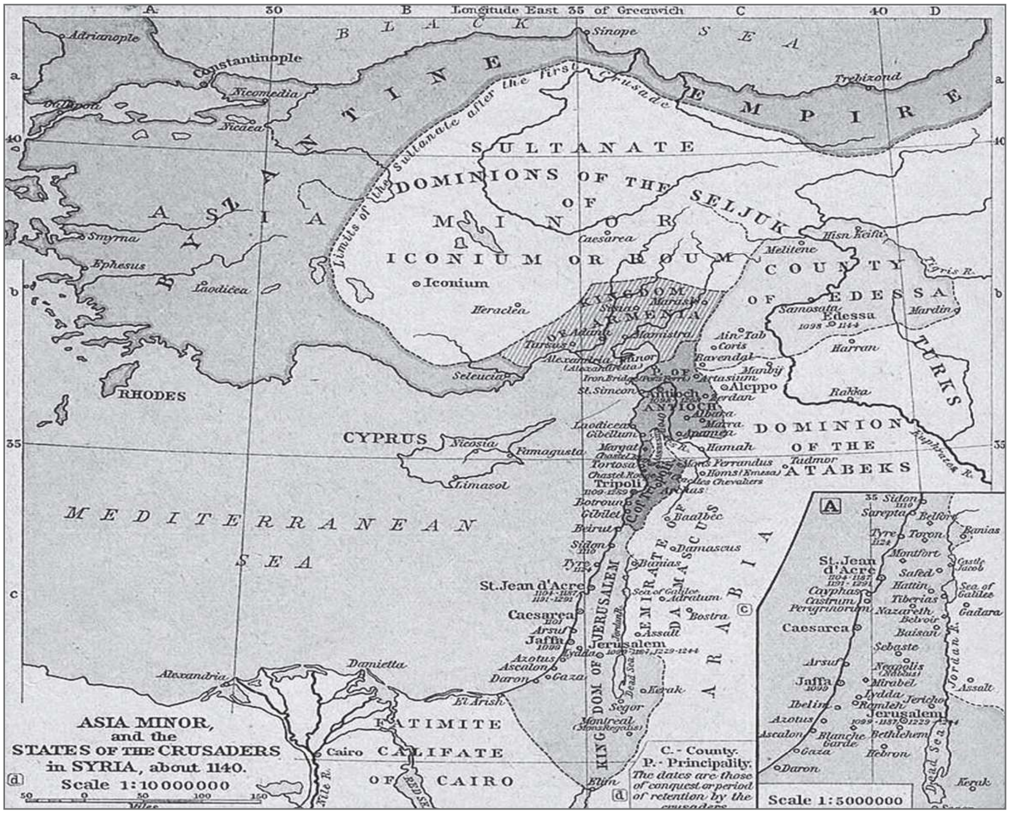
Malazgirt Zaferi'nden tam 25 yıl sonra başlayan ve beş yıl devam eden İlk Haçlı Seferi batılı tarihçiler tarafından en ince ayrıntılarına kadar kaydedilmiş ve bunun içinde son anını ifade eden Merzifon Muharebesi'ne uzanan süreç ile ilgili de ayrıntılı bilgiler bulunmaktadır. Ne var ki hem sonraki asırlarda ve de günümüzde Haçlılarla ilgili batıda veya bizim coğrafyamızda yazılan eserlerde Merzifon Muharebesi olarak ifade edilen kısım pek bilinmemektedir. Selçuklular ile o andaki en kuvvetli müttefikleri Danişmendlerin ve Anadolu'daki diğer Türk güçlerinin desteğiyle bu son hamlenin özellikle en önemli son bir gününü sadece bir cümle ile geçiştirilmektedir[8]. Dönemi en iyi yazan tarihçilerimizden Erdoğan Merçil 1101 yılı Haçlı seferlerini oluşturan orduların Anadolu'ya geçişlerinin ardından Niksar'da esir tutulan komutanlarından Bohemond'u kurtarmak için ilerledikleri sırada bu ordunun birinci kolunu aynı yıl içinde Selçuklu Sultanı Birinci Kılıç Arslan ve Danişmend Gazi Gümüştekin'in Merzifon'da yok edişini üç cümle ile özetler[9]. Türk tarihçiliğinin geçtiğimiz asırdaki öncü isimlerinden olan Fransız Jean-Paul Roux 1096'daki Birinci Haçlı Seferi'nin büyük bir başarı olduğunu ve Avrupa'da 1071'in adeta rövanşının alındığı yönünde kanaate varıldı demektedir. Katolikler İznik, Eskişehir, Ankara, Konya üzerinden Kudüs'e giden yolun açılmasıyla artık rahata erdiklerini düşünüyorlardı. Ona göre tüm Haçlı Seferlerinin temel amacı dinlerinin kutsal saydığı Kudüs ve Antakya başta olmak üzere yerlerin idaresini ellerinde tutan kendi tabiriyle Türklerin zulmünden kurtarmak için Avrupa'da oluşturulan daha ziyade dinî bir coşkudan ibaretti. XI.-XVI. yüzyıllar arasında geçen dönemde bu seferler kafalarında ve günlük yaşantılarında diri tuttukları Hıristiyanlığın Müslümanlığa, Avrupa'nın Asya'ya topyekün bir saldırısı olarak yürütüldü. Bundan bazı yönleriyle başarılı da çıktılar ve asırlar sonra ancak Osmanlı Devleti sayesinde Avrupa akınlarının önü kesilebildi[10]. Oysaki gerçekler hiçte yorumlandığı gibi değil, sadece 1101 yılında yapılan üç farklı Haçlı seferinin Anadolu Selçuklu, Danişmend ve Halep Emirliği birlikteliği ile yok edilmesi Türklere karşı içlerindeki nefreti daha da pekiştirmişti.

---

8 Osman Turan, *Selçuklular Zamanında Türkiye,* Ötüken Yay., İstanbul 2005, s. 59.

9 Erdoğan Merçil, *Müslüman Türk Devletleri Tarihi*, TTK, Ankara 2006, s. 117.

10 Jean-Paul Roux, *Türklerin Tarihi Pasifikten Akdenize 2000 Yıl,* (trc.: Aykut Kazancıgil ve Lale-Arslan Özcan), İstanbul 2010, Kabalcı Yayınevi, s. 221-227.

Bizans İmparatorluğu Açısından Yeni Bir Seferinin Düzenlenme Gerekçesi

1085 yılında Bizans tahtına oturan Birinci Aleksios Komnenos (1081-1118) bir an evvel Anadolu'da öncelikli olarak Büyük Selçuklular'a, ardından bizzat bunlara karşı ittifak kurabileceğini düşünerek Batı Anadolu'ya yerleşmelerine müsaade ettiği Anadolu Selçuklularına hiç beklemdiği şekilde İznik ve Marmara denizi sahillerinde kaptırdığı topraklarını ve şehirlerini geri alma arzusuydu. Dahası Ankara, Çankırı ve özellikle imparator ailesinin ait olduğu Kastamonu gibi şehirlerin de alınması en büyük beklentileri arasındaydı. Haçlıların gelişi onun için büyük bir imkândı ve Katolik olmalarına rağmen onlardan gelecek her türlü sıkıntıyı gücü yetebildiği kadar göğüsleyip amacına ulaşmak istiyordu.

Haçlılar Açısından Merzifon Muharebesinin Yapılma Gerekçesi

Birinci Haçlı Seferi sonrasında Kudüs'ü ele geçirmelerinin haberi Avrupa'ya ulaşınca neredeyse kıtanın tamamında herkes bir an evvel kendileri için "Kutsal" Toprak dedikleri buraya bir an evvel gitme hevesine

kapıldı. Bunda sadece Anadolu'da Türklerin ellerindeki toprakları ele geçirmek için, güzergâhlarında gördükleri her türlü imkânı talan etme duygusu vardı.[11]

Akdeniz'de Müslümanlar tarafından yedinci yüzyıldan itibaren hapsedildiği coğrafyasında durumu asırlar içinde giderek kötüleşen Avrupalılar 1071'deki Malazgirt'te Bizans'ın yenilgisinden sonra artık doğuda da önlerinin kapanacağını anlamakta gecikmediler. Ne var ki 1096'daki Birinci Haçlı Seferi ile Anadolu'yu baştanbaşa geçip Kudüs'e kadar gidip, dahası burası ile Antakya ve Urfa'da kendi kontluklarını kurmaları neredeyse tamamen yok olan umutlarını yeniden canlandırdı. Tüm Avrupa'da başta kilise adamları olmak üzere farklı toplumlarının başıboş serserileri dâhil, kadın, erkek, çoluk çocuk, genç ve yaşlı, düzenli askerler ve komutanları, taht peşinde koşanlar, bilumum herkes dört buçuk asırdır kendilerine kapanan Kudüs'e gitmeyi kutsal bir amaç edinmişti. İlk sefer bir denemeydi ve tüm zorluklarına rağmen kazanılmış ve Kudüs ele geçirilmişti. Artık Avrupalıları Türkler dışında kimse tutamazdı, zaten tutmaya da niyeti yoktu, bilakis ikna edebildikleri herkesi doğuya sevk etmek için çalışıyorlardı.

Birinci Haçlı Seferinin üçüncü kolunun ilk hamlesi olan ve 5 Ağustos 1101 günü Merzifon Muharebesi olarak tarihe fark edilmeyecek kadar basitçe düşülen kayıt dışında adeta hiç yaşanmamış bir hadise olarak unutulup gitmiştir. Bazı Avrupalı yazarlar Katoliklerin bu girişimini bir Haçlı seferi değil, aralarında binlerce şövalye ve komutanlarına rağmen ordu birlikleri yok diye adeta "bir hac yolculuğu" gibi takdim etmektedirler.[12] Oysa 30 yılda Anadolu topraklarında çok ciddi gelişmeler olmuş, 1076'da İznik alınıp Anadolu Selçuklularının başkenti yapılmış, 1096'daki ilk Haçlı seferi ile burası düşmüşse de 1101 yılında tekrarlanan ve birbiri ile bağlantılı üç yenisindeki yenilgileriyle ise Türklerin lehine Avrupalıların aleyhine gelişmelerin önünü açmış. Bunların arasından sadece Malazgirt'i öne çekip onunla yetinmek ve Merzifon ile onu hemen takip eden ikisi Ereğli'de yaşanan bu savaşlar bir an evvel tarih kitaplarımızda hak ettikleri yeri ayrıntılı olarak almalıdır.

11 http://www.templiers.org/croisadelombarde.php, Erişim tarihi: 14 Şubat 2016.

12 Louis Maimbourg, *Histoire des historiens pour la délivrance de la Terre Sainte*, Paris 1686, c.V., s. 221.

Bu seferin yaşandığı tarihe en yakın zamanda yaşayan Alman tarihçi Albertus Aquensis'in ifadesiyle Türklerin asıl vatanları başkenti Bağdat olan Horasan'dır. Bu tarihi şehre Horasan denmesinin sebebi Türklerin kuvvetle muhtemel oradan geldikleri için Avrupalılar nezdinde ülkelerinin sınırları Tuğrul Bey'in Bağdat'a gelişinin sonrasında İstanbul'a kadar uzamıştı. Eğer ikinci seferi tertipleyen Haçlılar amaçlarına ulaşabilselerdi Niksar kalesinde mahkûm Bohemond'un kurtarılması tali sebep, asıl amaç Bağdat'a varıp orayı kuşatarak yakıp yıkmaktı. Bu onlar için kutsal bir vazifeye dönmüştü[13].

Lombardiya Bölgesi ve Sefere Katılım İçin Hazırlık

İtalya'nın Lombardiya bölgesi neden Birinci Haçlı Seferinin ardından ilk harekete geçen bölge oldu? Buranın ülkedeki diğer bölgelerden farkı neydi? Ahali yapısı nasıldı? Lombardlar nüfus olarak en kalabalık topluluktular ve bölgeleri sanayileşmede diğerlerinden öndeydi. Lombard kralı Baudoin (Baldwin) ciddi savaşlar yapıyor ve çok kan akıtıyordu. Birinci Haçlı seferinin başarılı olduğu haberi gelince Anadolu ve Kudüs'ü işgal ettirme düşüncesine kapıldı. Tüm Avrupa gibi buranın merkezi Milano başta olmak üzere diğer şehirlerde de XI. yüzyıl Papa öncülüğünde başpiskoposlar, piskoposlar ve papazların yegâne söz sahibi güç haline gelmeleri önemli bir etkendir[14]. Papa İkinci Urban ölmeden önce kendisine çok güvendiği Anselme de Buis'yi Milano başpiskoposu olarak tayin etmiş ve ona mektup yazarak 1101 yılı seferine adam toplamasını istemişti. Bu talebe ayrıca Kudüs'ten gelen yardım talepleri de eklendi.[15]

Franklar ve Almanlar

Haçlı seferlerinde Fransızların ataları Franklar hep etkin olmuşlardı. Bu sefer için bilhassa ilk Haçlı seferinden kaçtığı için itibarı kaybolan Şampayn (Champagne) Kontu Etienne de Blois aynı zamanda da birinci

13 Osman Turan, *Selçuklular Zamanında Türkiye*, s. 138.

14 Albertus Aquensis, *Histoire des Croisades*, c.II., (Yay. J.-L-J. Brière) Paris 1824, s. 1. (12. yüzyılda yaşadı. Latincede Albericus veya Albertus Aquensis denen ve Latince yazan Alman tarihçi. 1125-1150 yılları arasında 12 kitap halinde Birinci Haçlı Seferi ve Doğu'ya 1121 yılına kadar yapılan diğer Latin Haçlı seferlerini konu alan eserini 25 yılda yazdı. Aslı *Liber Christianæ expeditionis pro ereptione, emundatione, restitutione sanctæ Hierosolymitanæ ecclesiæ* adıyla kaleme aldığı Latince eseri Avrupa dillerine çevrilerek yayınlandı.)

15 Kenneth Meyer Setton, *A History of The Crusades*, (ed.: M.W. Baldwin), vol .I, University of Wisconsin Press 1969, s. 346.

seferin başarılı komutanlarından Guillaume'un kızı ile evliydi. Bu sebeple eşi onu yeni bir tercihe zorlayıp bu seferde bulunmaya karar verdi. Kontluğun asıl söz sahibinin eşinin olması sebebiyle tekrar istemeyerek de olsa kabul etti. Kısa zamanda bunun da gideceği duyulunca Soissons piskoposu dışında Etienne de Burgogne, Hugues de Broyes, Hugues de Pierrefonds, Baudoin de Grandpré çok sayıda Fransız şövalyesi de onunla birlikte hareket etti. Bunlara henüz yolda iken Alman İmparatoru IV. Heinrich'in dükü Konrad ve beraberinde Teutonique denen 2000 Alman şövalye birliği de iştirak etti.[16] Bunlar Adriyatik'ten deniz yoluyla 1101 yılı Mayıs ayı başında İstanbul'a ulaştılar. Toulouse Kontu Raymond de Saint Gilles de İstanbul'da olduğu için gelen bu birliklerden memnun kaldı. Bizans İmparatoru Aleksios Komnenos ise hepsinin bir arada bulunmasından son derece mutluydu ve bunları ciddi bir karşılama töreni yaptı. Anadolu içlerinde ilerleyecek orduya kendileri gibi bir Fransız olan Raymond'un Bizans İmparatorunun tavsiyesiyle sorumlu tayin edilmesi ise ayrı bir sevinç kaynağı idi. Lombardlar da bu karara uydular.

Lombardların İstanbul'a Kadar Güzergâhı

Ülkelerinden 1100 yılı Eylül ayı başlarında Milano piskoposu Anselme de Buis olduğu halde hareket ettiler. Ona komutada Kont Albert de Biandrate, Parme Kontu Guibert, Hugues de Montebello da yardım ediyordu. Lombardlar bu sefer daha iyi düzen almışlarsa da aralarında düzenli askerlerden çok papaz yardımcıları ve keşişler gibi kilise adamları kadın ve çocuklar vardı. Dahası kenar mahalle serserileri de bu sefere katılıyordu[17].

Haçlılar 1100 sonbaharı boyunca Sava vadisinden aşıp Macaristan topraklarına girdiler. Bizans İmparatorluğunun batıdaki sınırları içinde kalan önce Belgrad, ardından Bulgar halkı ile Bizans vatandaşlarının yaşadığı İstanbul'a bağlı Bulgaristan Krallığı topraklarına geldiler. Burada Bizans İmparatoru tarafından kendilerine sefer sırasında yanlarında bolca bulunması gerekli olan ekmek, şarap ve diğer ihtiyaç maddeleri ne varsa Keşan, Tekirdağ, Dimetoka, Silivri, Edirne ve Filibe gii bugün Bulgaristan, Yunanistan, Romanya ve Türkiye'nin Trakya bölgesindeki şehirlerden

---

[16] *Recueil des historiens croisades: Documents arméniens*, Imprimerie Impériale, Paris 1869, c. I, s. 56-57.

[17] Steven Runciman, *Haçlı Seferleri Tarihi,* s. 15.

satın almaları için izin verildi. Kendilerine verilen bu izni bir imkân olarak yeterli görmeyip Bulgarlar ve Rumen vatandaşlarının ellerinde ne varsa hepsini yağmaladılar. Onlara karşı gelen halka zulüm ettikleri gibi her tarafı yağmaladılar. Gözden uzak mekânlar olan kiliselerinde sakladıkları mallarını dahi içerilerine girip aldılar. Büyükbaş ve kümes hayvanlarına dahi köylülerin itirazlarına rağmen el koydular. Katoliklerin oruç ayı olduğu halde yemeleri yasak olan etleri bile yemekten çekinmediler. Onlara kendisi Ortodoks olduğu halde aynı peygamberin yolundan gittikleri için saygı duyan Bizans İmparatoru yaşananları duyunca çok üzülüp derhal zaman kaybetmeden Bulgaristan topraklarını terk ederek İstanbul'a doğru yönelmelerini tüm komutanlarından istedi.[18]

Bizans İmparatoru Aleksios Komnenos yağma yapmamaları şartıyla bunların gerekli ihtiyaçlarını İstanbul'da ikmal etme sözü verdi. Ne var ki askerlik mesleğinden gelmeyen çoğu disiplinsiz kimsenin hayali keşiş Pierre'in kahramanlarına özenerek kendilerine komutanlarının azarlamalarına aldırış etmeden birçok defa yöre halkının zirai ürünlerini ve sürülerini yağmaladılar.[19]

Bulgaristan'da tek bir ordugâhta kalmalarının mümkün olmadığı anlaşılınca üçe ayrıldılar ve Filibe, Edirne ve Tekirdağ'da kışı geçirmeleri istendi. Bu şehirlerde de asayişi bozacak kadar saygıdan yoksun kimselerdi.

İstanbul'a Varışları

Lombardlar 1101 yılı Mart ayında İstanbul'a geldiklerinde Bizans İmparatoru tarafından şehre üç kilometre mesafedeki Bras Saint George'da denize yakın yerlerde çadırlarını kurmalarına müsaade edildi. Dahası bunları kontrol altında tutabilmek için Toulouse Kontu Raymond'un bu sefere katılanların en üst yetkili komutanı olarak kabul edilmesini sağladı. Ayrıca Bizanslı Tzitas idaresinde 500 kişilik güce sahip ve batılıların Turcople dedikleri Türk kökenli Peçenek ve Kuman ek kuvvet birliği de gidecekleri yollarda rehberlik etmek üzere dahil edildi.[20]

İmparator yeni gelen Haçlılara gayet iyi davandıysa da onlar Haçlı tarihçilerinin ifadesiyle açgözlü, saldırgan ve bir hanzo topluluğu oldukları

18 Albertus Aquensis, *a.g.e.*, s. 1-2.
19 http://www.templiers.org/croisadelombarde.php, Erişim tarihi: 14 Şubat 2016.
20 http://www.templiers.org/croisadelombarde.php, Erişim tarihi: 14 Şubat 2016.

için çok uyumsuz kimselerdi ve kısa zamanda gerilime sebep oldular. Derhal bölgeyi terk edip Asya tarafına geçip Anadolu'ya ilerlemeleri istendiyse de ne imparatoru ne de başlarındaki idarecileri dinlemediler. Sebep olarak kendilerinden kısa süre sonra yola çıkan Fransız ve Alman Haçlı birlikleriyle İstanbul'da buluştuktan sonra onlarla beraber yola devam etmekti. Bizans İmparatorluğu bunlar İstanbul halkıyla açgözlülükleri ve saldırganlıkları sebebiyle alış-veriş yapmalarını ve erzak verilmesini yasakladı. Yasağın üçüncü gününde açlık ortaya çıkınca tüm ellerindeki silahlarıyla ve de diğer imkânlarını kullanarak surlardan içeri girmeyi başardılar ve imparatorun Saint Argène de denilen bugün Ayvansaray denilen semte yer alan Blachernae (Blanchères) sarayının avlusuna kadar ilerleyip orada imparator ailesinden birisini ve herkesçe sevilen bir aslanı öldürdüler. Araya giren Milano piskoposu, kont Albert, Hugues de Montebello ve diğer reisler gergin haldeki Lombardları zorla yatıştırdılar. Ayrıca kışı daha önceden geldiği İstanbul'da geçiren Toulouse Kontu Raymond'da imparatorun müşavirlerinden olarak arayı bulmak için gayret etti. Bu arada İmparator ise hiddetlenerek bunların derhal İstanbul'u terk etmelerini ve Asya'ya geçmelerini istedi. Sonunda Raymond'un arabuluculuğunda bir anlaşma sağlandı. Kendilerine altın, gümüş ve başkaca hediyeler verilerek İstanbul'a daha fazla zarar vermeden gelişlerinin üzerinden yaklaşık iki ay geçtikten sonra ve Paskalya'nın ardından İzmit'e geçtiler. Sadece Kont Albert'e razı olması için on at ile başka hediyeler verildi. Ama Milano piskoposu kendisine verilen hediyelerin savaşacakları Türklerin eline geçmesinden çekindi. O imparatorla konuşup Kudüs'e gidecek olanlara İstanbul'da alış-veriş yapma yasağını kaldırttı ve taraflar arasında barış yapılmasını sağladı[21].

İzmit'te (Nicomédie) Haçlı Buluşması

Bu Haçlı seferi her ne kadar İtalyan Lombardların çoğunluğu ile teşekkül etmişse de bilhassa komuta kademesinde tamamı Batı Fransa'dan gelerek İzmit'te (Nicomédie) bunlara dahil olan önemli isimler vardı. Aralarında Blois Kontu Etienne ile aynı isimdeki Burgogne Kontu Etienne, güvenlik birimi sorumlusu Guido, Milon de Bray, Hugues de Broyes ve Bardolphe de Bresse, iyi şövalye lakaplı Badouin de Grandpré, Laon piskoposu Engelgram, Soissons piskoposu Renaud, Dudon de Clermont ve Guilbert

[21] Albertus Aquensis, *a.g.e.*, s.6. Steven Runciman, *a.g.e.*, s. 16.

vardı. Haçlı reisleri emirlerindeki farklı bölgelerden topladıkları birlikleri ile gelip İzmit'te buluştular ve Lombardlarla birlikte bir müddet burada yaşadılar[22]. Genelde tarihçiler Lombardları içlerinde serseri takımı çok diye kararlarken onlara yön veren şövalyeler ile beraberlerindeki düzenli askerlerin bu ordunun aslında ana unsuru olduğunu pek fazla ifade etmemektedirler. Haçlı reisleri arasında görüş ayrılığı, amaç farkı, şöhret seviyesi, kıskançlık ve değişi menfaat duyguları gibi ayrı düşüncelere sahip olanlar vardı. Albertus Aquensis'e göre Avrupa'nın çok farklı yörelerinden gelen papaz adayları, keşişler, çoğunluğu işe yaramaz halktan insanlardan oluşuyordu.

Hıristiyanlarca kutsal sayılan Hamsin günleri arefesinde Kudüs yolcusu hacı adayları olarak adeta bir manevi hava yaşamaktaydılar. Gerçi yolculuklarının buraya kadar geçen kısmında bilhassa oruçlarının bozulmaması için gerekli olan kurallara gereği gibi riayet etmemişlerdi.

Fransız Haçlılar Raymond komutasında İstanbul Boğazını geçtiler ve İzmit'e giderek orada Lombardlar'ın yanına kamplarını kurdular. Ardından 1101 yılı Mayıs ayı sonunda burada fazla oyalanmadan Eskişehir (Dorylée) üzerinden Konya'ya (Iconium) inerek Birinci Haçlı Seferinin güzergâhını takip etmek için acele ediyorlardı. Lombardlar ise bu karar karşısında o an itibarıyla Antakyalı Bohémond'u esir tutan Bizans Kapadokya diye isimlendirdikleri bölgede hüküm süren Danişmend Türkleri üzerine gidip onları cezalandırma derdindeydiler. Lombardlar İznik'in 700 km. doğusundaki Niksar'a gitmenin sıkıntılı olduğunu öğrendikleri için önce Danişmentlerin önemli şehirlerinden Sivas ve Amasya'yı yağmalamak istiyorlardı. Fransız komutanlardan Toulous Kontu Raymond ve Etienne de Blois Lombardlara fazla ısrar etmenin yararsız olacağını düşünerek bu delice girişime gönülsüz tabi olup hiç olmazsa Bizans'ın elinden çıkan ve Türklerin idaresindeki Ankara ve Kapadokya'yı geri almak istediler.

Bu Sefer İçin Kaç Kişi Toplandı ve Kimlerden Oluşuyordu?

İzmit'te toplananlar konusunda verilen rakamlar birbirleri ile ciddi farklılık göstermektedir. En abartılı kabul edilen sayıyı Albertus Aquensis vermektedir. Avrupa'nın farklı ülkelerinden 260 bin kişinin İzmit'te toplandığını ifade eder. Aralarında çocuk ve kadınların sayısının

22 Albertus Aquensis, *a.g.e.*, s. 7.

da azımsanamayacak kadar çok olması ise aslında onlar için en ciddi sıkıntılardan birisidir[23]. Onun aynı eserinin başka bir yerinde 300 bin kişi vardı dese de kendisini kaynak gösterenler ona atfen 260 bin veya 200 bin kişilik bir ordunun sefere katıldığını ifade ediyorlar. Hatta verdiği rakamı abartılı bulup bunun ancak onda biri, yani 20 bin Lombard'ın yola çıktığını yazan da var[24]. Belki bu rakamın 1101 yılındaki üç sefere katılanların toplamı olma ihtimali bulunsa da bu hususta tümüm için 600 bin kişi toplandığını ifade edenler de bulunmaktadır.

Osman Turan Kudüs'e kadar gidebilen ilk Haçlı seferine katılanlardan Toulouse Kontu Raymond'un Avrupa'ya varmasıyla Haçlılarda heyecanın en üst seviyeye çıktığını belirttikten sonra yola çıkıp gelenler İstanbul'dan Anadolu'ya hareket ettiğinde sayıları 100 bin kişi idi demektedir. Genelde konuyla ilgili kaynakların da bu rakamda görüş birliği içinde olduğunu belirtir[25]. Yüzbinlerle ifade edilmesi bir anlamda Kilise'nin ne kadar etkin olduğunu göstermek için ifade edilen mübalağalı bir rakam da denilebilir. Zira normal savaş anında sadece askerler orduda yer alırken bunda baş yönlendiriciler Kilise adamları olsa da ama iştirak edenler arasında şövalyelerden çok gençler, kadınlar dahil sıradan halk da vardı.

Avrupa'da oluşan büyük heyecanın havasına iştirak edenler arasında başı kilise adamları çekmekteydi. Bunlar arasında kalabalık kitleyi papaz adayları ve keşişler oluşturup toplumun heyecanını her an sıcak tutmaktaydılar. Başlarında Milano piskoposu dışında Soissons ve Leon piskoposları gibi önemli isimler de vardı. Lombardlar'ın düzenlediği bu seferin en fazla eleştirilen kitlesini ise hiçbir işe yaramayan halktan kimselerin hep eleştiri konusu olarak kaldı.

İlk defa geldikleri bir coğrafyada güzergâhlarını bulma konusunda Bizans İmparatoru Aleksios Komnenos'tan rehber istediler. Kendilerine Bizans Tsitas komutasında "turkopol" denilen Hıristiyan Peçenek ve Kuman Türklerinden 500 kişilik bir süvari birliği de bu Haçlı seferine katılanların yürüyüşü, kontrolü ve düzenlerinin korunması için rehber olarak verildi. Bizans İmparatorunun müşaviri ve orduya bizzat rehberlik edecek Raymond da en üst sorumlu kişi olarak iştirak etti.

---

23 Albertus Aquensis, *a.g.e.*, s. 7.
24 Steven Runciman, *Haçlı Seferleri Tarihi,* s. 16.
25 Osman Turan, *Selçuklular Zamanında Türkiye*, s. 138.

Türklerin Haçlı Karşısındaki Güçleri

Selçuklu dönemine ait bilgi veren kendi kaynaklarımızdan Aksarayî'nin *Müsâmeratü'l-Ahbâr* isimli kitabında Birinci Kılıç Arslan ve Danişmend Melik Gazi 40.000 savaşçı topladılar demektedir[26]. Alman tarihçi Albertus Aquensis Haçlı reislerinin isimlerini tek tek sayarken Türklerin sadece iki önderinden Soliman ve Doniman diye bahsetmektedir ki birincisi Kılıç Arslan, ikincisi ise Danişmend Ahmed Gazi Gümüştekin olmalıdır.[27]

İzmit'ten Hareket ve Güzergâh Seçimi

Birinci Kılıç Arslan'ın bu yeni gelen Haçlılar'ı hangi şehirden itibaren takibe aldığı farklı yerler verildiği için tespite muhtaçtır. Konu ile ilgili kaynakların bazısına göre Kılıç Arslan İzmit'e kadar yaklaştığı, buradan Haçlıları yakın takibe aldığı ve yol boyunca buradan itibaren zayiat verdirmeye başladığı yönündedir[28].

İzmit'ten hareket ederken veya bazı rivayetlere göre Ankara'ya varılınca Haçlı seferinin hangi istikameti takip edeceği Lombardlar ile onlara eşlik edenler arasında tartışma konusu oldu. Daha önceki seferden tecrübeli olanlar ve özellikle Etienne de Blois ve Kont Raymond güzergah olarak Godefroi dükü ile Bohémond'un da gittiği ilk Haçlı seferi yolunu takip niyetindeydiler. Lombardlar ise bu konuda kararlarını önceden vermişler ve kendileri için yapılacak hiçbir öneriye açık değillerdi. Çünkü seçtikleri Ankara'dan hareketle bugün Çankırı, Kastamonu, Çorum, Sinop, Samsun ve Amasya'nın bulunduğu Orta Karadeniz'e tekabül eden ve o günkü adıyla Paflagonya (Paphlagonia) bölgesinde uygun bir güzergâh olarak kullanmakta kararlıydılar. Dağlık olması onlar için önemli değildi ve başşehri Bağdat olan ve Türklerin idaresinde olan Horasan ülkesini ancak Niksar'da tutuklu bulunan Bohémond'u kurtarıp onun sayesinde ele geçirmek en büyük arzuları idi. Bağdat'ı kuşatmak, ardından yakıp yıkıp tüm din kardeşlerinin diyarlarını hürriyetine kavuşturacaklardı. Ne var ki Anadolu'da güzergâhlar konusunda tecrübeli olanların itirazları işe yaramadı ve korkunç bir hata üzerine belirlenen yöne istemeyerek onay verdiler. Gerçi Kont Raymond daha önceki dönemden çok kıskandığı

26 Osman Turan, *a.g.e*, s. 138.
27 Albertus Aquensis, *a.g.e.*, s. 13.
28 Osman Turan, *a.g.e.*, s. 138.

Bohémond kadar henüz meşhur değildi ama onun kurtarılması da pek umurunda değildi. Etienne de Blois'nın da korkaklığı önceki seferle tescillendiği için sözünün dinlenmesi pek mümkün görünmüyordu. Zaten asıl karar verici Milano piskoposu Anselme de Buis olduğu için bazı kontlar da onun gibi Lombardların tercihini benimseyince Paflagonya kabul edildi. Dahası onlar için içlerinde kendisine karşı kıskançlık besledikleri Bohémond'u kurtarmak gibi bir niyete de iştirak etmek hoşlarına gitmiyordu.

Türkler İçin Dayanışma Vakti

Anadolu'ya hızla yayılan Türkler arasında ciddi rekabet vardı. Ancak Birinci Haçlı seferi onları bir sonraki tehlike karşısında birlikte hareket etmeye sevk etti. Bir taraftan Anadolu Selçukluları, diğer taraftan Danişmendler yeni tehlike karşısında birbirlerinin yardımına muhtaçtılar. Zaten Kılıç Arslan bizzat Danişmend Melik Gazi'ye ve diğer emirlere mektup yazarak ondan yardım istedi. Dahası Halep emiri Sultan Melikşah'ın kardeşi Tutuş'un oğlu Fahrülmülk Rıdvan'da yardım talep edildi. Bu işbirliğine Danişmend Ahmed Gazi de doğu ve güneydoğusundaki Meyyafakirin'de Tutuş oğlu Dukak, Amid'de Yinal, Harran'da Karaca, Bitlis'te Hüsamüddevle, Hani'de Şahruh, Hısn-ı Keyfa'da Artukoğlu Sökmen, Siirt'te Kızılarslan ile Mardin, Harput, Erzincan, Harput ve Divriği gibi bölgelerde yer alan Türk emirlerden yardım istedi[29].

Niksar'ın Konumu

Bugün Tokat iline bağlı Niksar'ın 1097 yılı öncesinde Danişmend Meliki Ahmed Gazi Gümüştekin tarafından fethedilmişti. 1101'de alınan esirleri de Birinci Kılıç Arslan oraya gönderdiğine göre daha öncesinden onların elinde olmasını gerektirir[30]. Bohemond'un Niksar'da diğer esirlerle tutulması kendilerine çokça zulüm etmiş birisinin bu hale düşmesi Müslümanları çok sevindirdi. Hıristiyanları da o kadar üzüyordu.[31]

29 Osman Turan, Selçuklular Zamanında Türkiye, Boğaziçi Yayınları, İstanbul 1993, s. 138.
30 Osman Turan, *a.g.e.*, s. 134.
31 Osman Turan, *a.g.e.*, s. 137.

Malatya'nın Önemi

1096-1101 yılları arasında Malatya'nın konumu farklı bir önem arzetmektedir. 953 yılında Müslümanların elinden çıktıktan sonra Malatya'ya Ermeniler, Süryaniler ve diğer Hıristiyanlar gelip yerleşmişlerdi. Burasını onlardan kurtarmak Türklerin en büyük ideali idi. 1058, 1064 ve 1066'da Malazgirt Savaşı'ndan önce üç defa Türkler tarafından kuşatılmasına rağmen ele geçirilememişti. Buraya Antakya'dan Hıristiyanlarca getirilen mimarlarla yeni surlar ördürdüler. Ama yaşanan süreçte Ermeniler ve Süryaniler Bizans'ın kendilerine karşı tutumundan memnun değillerdi. Yöneticisi Ermeni asıllı Gabriel'in halka zulmü de ağırdı. Özellikle Süryaniler adaletlerine güvendikleri Türkleri Franklara tercih etmekteydiler. Hatta Ermeni yöneticinin Rum Ortodoks Kilisesine bağlanması ondan soğumalarına bile sebep olmuştu. Dahası Aleksios Komnenos'un İstanbul'daki Süryani ve Ermeni kiliselerini yakıp papazlarını kovması ondan nefret etmeleri için yeterli sebepti. Kendilerine müsamaha ile yaklaşan Türkleri daha fazla kendilerine yakın buluyorlardı. Ayrıca 1095'te Malatya'yı Birinci Kılıç Arslan kuşattığı günlerde şehirdeki Rumlar ve Gabriel Türklere teslim olmak isteyen bazı Süryani papazları öldürmüştü[32]. Hatta burası Danişmendler ile Selçuklular arasında bir an evvel ele geçirilmesi gereken yerlerden birisiydi. Hatta Birinci Haçlı Seferinin 1096 yılında Anadolu Selçuklularının başkenti İznik'i ele geçirdikleri sırada Birinci Kılıç Arslan Malatya'yı 1095'ten itibaren Ermeni yöneticisi Gabriel'den almakla meşguldü. Gabriel de Urfa Kontu Thoros'a kızını vererek onun desteğini aldı. Kılıç Arslan'ın burayı daha sonraki yıllarda kuşatıp alması Danişment Ahmed Gazi'yi kızdırdı[33]. Bir rivayete göre de Gabriel fırsattan istifade Antakya Kontu Baudoin'i davet edip şehri ona verdi ve kızı Morfia ile evlendirdi. Ahmed Gazi Gümüştekin bu durumda Malatya'ya sefer yapmak istediyse de yeni Haçlı Seferi gelmesi üzerine bundan vazgeçti[34]. Malatya'nın Türklerin eline geçmesi 18 Eylül 1102 günü olup bir buçuk asır önce elden çıkan şehir böylece yeniden kurtuldu[35].

32 Osman Turan, *a.g.e.*, s. 141.
33 Osman Turan, *a.g.e.*, s. 135.
34 Osman Turan, *a.g.e.*, s. 138.
35 Osman Turan, *a.g.e.*, s. 141.

Ankara'nın İstilası ve Bizans'a Teslimi

Haçlılar için İzmit-Ankara arası üç hafta sürdü ve aşılmaları zor dağların üzerindeki Ankara kalesini (Ancras) Hıristiyanlarca kutsal sayılan ve Tanrı'nın müjdesi dedikleri Hazreti Yahya'nın adına bayram olarak kutladıkları günün arefesinde kuşattılar. 23 Haziran 1101 günü Fransız Haçlılar Selçuklu Sultanı Kılıç Arslan'nın elindeki buradaki kaleyi zorlu bir kuşatmadan sonra aldılar.

Gece sabaha kadar süren saldırıda Ancras dedikleri Ankara'nın kale duvarını temelden yıkıp 23 Haziran 1101 günü içeri girdiler. Burada bulunan 200 Türk arasından saklanabilen altısı hariç tamamını öldürdüler. Bunlar gece karanlığı basınca saklandıkları yerden kaçarak hayatlarını kurtardılar. Haçlılar Albertus Aquensis'in ifadesiyle Türkler tarafından haksız şekilde ele geçirilen kaleyi buraları kendi toprakları içinde gören Bizans İmparatorunun adamlarına teslim edip ayrıldılar. Bu müdahaleleri ile elde ettikleri başarı Bizans İmparatoru'nu sevindirdi ve Türklerin eline düşen diğer şehirlerini de kurtarmalarını beklemekteydi.[36]

Çankırı Yürüyüşü

Ankara'da elde ettikleri başarı ile kuzeybatı istikametinde patika bir yolu alarak Paflagonya bölgesine girip önce Çankırı (Gargara/Gangra) kalesine yöneldiler. Birinci Kılıç Arslan bu yolu daha önce geçerek onların

---

36 Albertus Aquensis, *a.g.e.,* s. 8.

ölmeyeceği kadar su ve gıda malzemesi bırakıp geriye kalan tahrip ettiği için bu yolculuk daha başında çekilmez hal aldı. Buraya 1101 yılı Temmuz ayı başında yaklaştıklarında Türklerin burayı iyi muhafaza ettiklerini anladılar. Çevresindeki ekilen arazilerdeki hububat ve mahsulleri yok ettiler. Tüm uğraşılarına rağmen burada boş yere vakit geçireceklerini anlayıp ayrılmaya karar verdiler. Bir taraftan da aç ve susuz kalmaya başlamışlardı. Temmuz sıcağı da kolay hareket etmelerini zorlayan bir diğer durumdu. Albertus Aquensis'e göre İzmit'ten değil de Türkler buradan itibaren bu Haçlı birliğinin ardından yakın takibe aldı. İçlerinde yorulup geride kalanları derhal okçular vurarak etkisiz hale getiriyorlardı. Daha burada bile seferin Bizans İmparatoru adına yetkilisi Raymond bu yürüyüşten vazgeçip Karadeniz sahilinde bir liman şehrine ulaşıp İstanbul'a dönmeyi tavsiye etti. Yoksa onun daha önceki tecrübelerine göre böyle giderse kesin imha olma ihtimalleri vardı.[37]

Kastamonu Yürüyüşü

Çankırı'yı Ankara gibi hemen istila edip yakıp yıkarak derhal Bizans'a devrini yapmak ve sonra yola devam etme niyetleri en azından bu merhalesinde gerçekleşemedi. Buna en fazla Türkler sevindiler. Fazla vakit kaybetmemek için Kastamonu'ya doğru yöneldiler. Bazı rivayetlere göre bu fikir Raymond'a aitti, zira onun niyeti Karadeniz sahiline ulaşıp oradan denizyoluyla İstanbul'a dönmekti. Hatta Albertus Aquensis Raymond'un Çankırı'dan Kastamonu istikametine dönmesini Türkler'den rüşvet aldığı için teklif ettiğini ifade eder[38].

Türkler bunları yakından takip ederek kullanmamaları için su ve gıda kaynaklarını da imha ediyorlardı. Kurdukları pusulara düşürerek arkada kalan, gıda arayanları yakaladıklarında etkisiz hale getiriyorlardı. Bunlar henüz olgunlaşmamış arpa mahsulatını toplayıp ateşte pişirip yiyorlardı. Haçlılar da geçtikleri yerlerde önlerine çıkan olursa Hıristiyan bile olsa öldürüyorlardı. Haçlı ordusu Temmuz başında bölgenin engebeli ve dağlık arazisinde güç ve yavaş bir seyirle ulaştıkları Kastamonu'da da Türklerin iyi korudukları bir şehir olması sebebiyle buradan da umutlarını kestiler[39]. Oysaki Raymond ve Tsitas Ankara'dan sonra burasını alıp

---

37 Albertus Aquensis, s. 8-9; Steven Runciman, *a.g.e.*, s. 18.
38 Steven Runciman, *a.g.e.*, s. 19.
39 Osman Turan, *a.g.e.*, s. 139-140.

Bizans İmparatoruna verebilirse son derece başarılı bir sonuç almış olacaktı. Çünkü eski adıyla Casta Commenon olan Kastamonu Bizans İmparatorluk ailesi için önemliydi, zira kökenleri bu şehirden çıkmıştı[40].

Haçlıların bu istikamette idaresi Lombardlar'a verilmişti. Türklerle karşılaştıklarında savaşmaktan korkarak geri çekildiler ve beraberlerindeki piyade olanlar yakalandığında etkisiz hale getiriliyordu. Lombardların inadı yüzünden ordu Amasya'ya doğru yöneldiğinde savaştan anlayan ama çarpışacak askerleri az olan Fransız ve Alman reisler kendi başlarına hareket ettikleri takdirde kendilerini takip eden Türkler tarafından hemen yok edilme korkusu taşıyorlardı.[41]

Etienne de Bourgogne da atlı birlikleri ile gelip burada Selçuklu saldırılarına karşı koyma niyetindeydi. Arkadan gelen Kont Raymond de benzeri bir tavır aldı. Fransa'dan getirdiği kendi özel birliği haricinde saldıranlara direnen kalmadı ve epeyce bir haçlı askeri öldürüldü[42].

Türkler Kastamonu'dan itibaren Haçlıları adeta etraflarından kuş uçurtmayacak şekilde ordunun önünden ve arkasından çembere almış vaziyette ilerliyorlardı. Bir defasında geride kalan 700 kadar Lombardlı etkisiz hale getirildi. Çaresizlik içerisinde bu defa Haçlılar öncü birlikler ile geride kalan yorgunluktan zor yürüyenleri koruma görevini Raymond'un birliğine verdiler. O zamana kadar Haçlı ordusu bitişik nizam içinde etrafa öncü kuvvet göndermeden kitle halinde bitişik nizam yürüyordu.[43]

Haçlı birlikleri Kastamonu çevresinde daha fazla kalıp sahil şeridindeki Bizanstan kalan yerleri almak yerine bir anda Danişmentlerin kontrolündeki Orta Karadeniz'deki yerleşim yerlerine yöneldiler. Albertus Aquensis'e göre o güne kadar adını dahi duymadıkları birçok yerleşim yeri ve kalenin yanından geçtiler. Türkler Raymond ve Bizans İmparatorunun temsilcisine bu güzergâh boyunca hediyeler vererek onların yerleşim yerlerinden Haçlıları uzak tutmalarını sağlıyorlardı. Onlar da bu hediyeleri kabul edip arkalarından gelen Haçlıları kimsenin yaşamadığı kurak yerlerden geçiriyorlardı ve böylece yiyecek, hatta içecek su bulmaları zorlaşıyordu.

40 Steven Runciman, *a.g.e.*, s. 18.
41 Steven Runciman, *a.g.e.,* s. 19.
42 http://www.templiers.org/croisadelombarde.php, Erişim tarihi: 14 Şubat 2016.
43 Steven Runciman, *a.g.e.*, s. 19.

Türklerin önden ve arkadan kendilerini takipleri yüzünden bilhassa geride kalanların çoğunun etkisiz hale getirilmesinden son derece zarar gören Haçlılar için bir an evvel ana gövdeden öncü ve arkadan gelen iki birlik oluşturdular. 700 kişilik Fransız şövalye daima önden gidip geçilecek yerlerin sefer için her açıdan güvenli olup olmadığını teftişe başladı. Arkada ise 700 Lombardlı asker yorgunluktan veya başka sebeple geride kalanların ihtiyaçlarını giderip onları sağ salim ana kitleye kavuşturup yok edilmelerini sağlayacaktı. Türkler o ana kadar büyük bir maharetle yürüttükleri düşmanı taciz hareketlerinin önüne geçmeyi amaçlayan bu uygulamaya karşılık 500 kişilik bir okçu birliği oluşturdular. Attıkları sayısız oklarla bu arka tarafın güvenliğini sağlayan Lombard birliğini iş yapamaz hale getirdiler. Onlar da ölüm korkusu ile derhal Türklerin ani saldırılarından kendilerini korumak için ana birliğe yetişmeye çalışıyorlardı. Daha ilk gün Türkler çoğu Lombardlı 1000 Haçlıyı etkisiz hale getirmişleri onları üzdü. Bunun üzerine yeni bir arkada kalanları koruma üzere Burgogne Dükü Etienne idaresinde 500 süvari ile yeni bir birlik oluşturuldu ve ilk gün kayıpların önüne geçildi. Ertesi gün bu görev 700 süvarisi ile Kont Raymond'a verildi. Türkler artık etraflarında daha güçlü bir vaziyet alıyordu. Raymond başlangıçta yanındakilerin bir kısmını asıl orduya göndermişti. Ama etrafı daralınca bu defa kendisini koruyucu birlik istedi. Derhal 10.000 kişilik süvarı zırh ve miğferleriyle onu kurtardılar. Türkler yeni alınan düzen karşısında dağlara çekildiler ama bu defa 700 kişi kaybeden taraf oldukları ifade edilmektedir. Haçlılar için artık geride kimseyi bırakmamak için tedbir almaktan başka çare kalmadı. Bu şekilde 15 gün daha yol aldılar ve pek fazla insanın yaşamadığı dağların arasından geçtiler. Öyle ki ne insan ne de hayvan görüyorlardı. Açlık ciddi derecede sıkıntı olmuş ve altın ve gümüş de verseler gıda temin edecekleri hiçbir yer yoktu. Bu şekilde altı gün daha geçti. Yağmacılıkları ile diğerlerini geride bırakacak kadar mahir olan Provanslı Fransız birliği yiyecek aramak için asıl ordudan ayrılınca Türkler tarafından öldürüldü. Bunlar daha İzmit'te iken diğerlerinde maddi imkânları ile farklı olduklarını göstermişler ve un, ekmek, kuru et, domuz yağı satın almışlar ve bunlarla besleniyorlardı. Ama diğer Haçlılar aç kalıyor ve yaprak ve ağaç kabukları yiyorlardı.[44]

[44] Albertus Aquensis, *a.g.e.,* s. 12.

Birinci Kılıç Arslan ve Danişmend Melik Gazi Birlikteliği

Birinci Kılıç Arslan Haçlıların ilk seferinden Malatya kuşatmasında bulunması sebebiyle büyük darbe yemişti. Onlara bunun bir şekilde hesabını ödetmesi gerekiyordu. Albertus Aquensis Haçlı reisleri hakkında bazen ayrıntı sayılabilecek bilgi verdiği halde Türkler'in başındakiler hakkında Soliman ile Kılıç Arslan'ı, Doliman ile ise Danişmend Gazi'yi kast ediyor olmalı. Bir de Harran Emiri Karaca (Karajeth) diye bir isimle Hıristiyanlar karşısına çıktıklarını bildirmektedir. Türklerin Haçlılara 20.000 kişilik okçu birliğinin boynuz ve kemikten yaptıkları oklarla saldırdıkları rivayet edilmektedir[45].

Danişmend Melik Gazi de Bizanslıların "Sebastia" dedikleri Sivas merkezli olmak üzere Amasya'dan Suriye sınırına kadar olan bölgedeki etkinliğini sürdürmesi için Haçlılarla mutlaka karşı karşıya geliyor ve gerekirse çatışmalara giriyordu. O dönemde Sivas ve çevresine Avrupalı tarihçiler Horasan demekteydiler.[46] Merzifon Muharebesi de onun idaresindeki topraklarda oldu. Savaş öncesi oldukça endişeli idi. Çatışmanın yapıldığı yer kendi topraklarında olduğu için en büyük desteği Haçlıları İzmit'ten itibaren adım adım yakın takibe alan ve onları

---

[45] Albertus Aquensis, *a.g.e.*, s. 13.
[46] Kenneth Meyer Setton, *A History of The Crusades*, s. 354.

yol boyunca iyice hırpalayan Birinci Kılıç Arslan'dan destek alması onu daha fazla cesaretlendirdi. Yine Halep Melik'i Rıdvan'ın da tüm Doğu Anadolu Beylikleri gibi destek çağrısına olumlu cevap vermesi zafer için daha umutlu olması demekti.

Haçlılar Selçuklu saldırılarını kendileri için daha tehlikeli buluyorlar ve bir an evvel onların topraklarından çıkıp Danişmendliler idaresinde bulunan bölgeye geçmek istediler.

Amasya Yürüyüşü ve Merzifon Muharebesi

Haçlılar Lombardların inatla Niksar'a gitme arzularına uygun olarak Amasya istikametinde yol almaya başladılar. Kuvvetle muhtemel Osmancık civarında Bizans dönemi kaynaklarında Halys (Kızıl) denilen Kızılırmak'ı geçen Alman dük Konrad ve kız kardeşinin oğlu Brunon ile Albertus Aquensis'in "Marash" şeklinde yazdığı Merzifon vahasına şabat, yani cumartesi günü 3000 adamla geldiklerinde Türkler dağlık bölgeye çekilmiş, Haçlılar da dinlenmeye geçmişlerdi. Buraya yaklaştıklarında da Türkler'e ait bir kaleye saldırıp orada yaşayanları kılıçtan geçirerek öldürmüşler ve ellerindeki gıdaları yağmalamışlardı. Bunun üzerine Türkler kendilerine oklarla saldırıp içlerinden 700 kişiyi yok etmişti. Haçlıların yükleri ve askeri kıyafetleri ağırdı ve çok yorgundular. Pazar günü her iki tarafta savaşmak istemedi. Amasya o günlerde Danişmend Ahmed Gazi'nin oğlu İsmail'in idaresindeydi.

Türkler Haçlıları gördüklerinde davullarını çalıyorlar, süratli koşan atlıları geride kalanlardan yakaladıklarını etkisiz hale getiriyorlardı. Alman tarihçi Türkler'in Göktürkler gibi örgülü saçları vardı demektedir. Kurdukları pusudan netice alır almaz derhal uzaklaşıyorlardı[47].

Haçlılar Merzifon ovasına kadar birçok şehir ve yerleşim yerine rastlamalarına rağmen onlara dokunmadan, daha doğrusu saldırmadan ilerlediler. Bunun sebebi buralardaki Türk halkı Kont Raymond ile emrindeki Turkopol ile Bizans İmparatorunun şövalyelerine hediyeler veriyorlar ve onların Haçlıları kendi yaşadıkları muhitlerden uzak yollardan götürüyorlardı.[48]

---

47 Osman Turan, *a.g.e.*, s. 140.
48 Albertus Aquensis, *a.g.e.*

Merzifon Muharebesine Haçlılar adına katılan ordu birliği Lombardlar olup bu topluluğun temel özelliği İtalya'dan toplanıp yola çıkmalarıdır. Ülkede tanınmış birçok şahsiyet bu yolculuğa katılmayı kutsal vazife saymaktaydı[49].

Batılı kaynaklarda "Maresiam" veya "Marescam" diye de geçen Merzifon'a (Mersivan) geldiklerinde burada Alman İmparatorunun dük Kondrad ve beraberindeki adamları tuzağa düşürüldü. Çok sayıda kişi hayatını kaybetti.[50] Artık bu andan itibaren Danişmendlilerin müttefikleri ile tüm hazırlıkları yaptıkları ve her an saldırıya geçme ihtimalleri idi. Hemen savaş düzeni aldılar.

Türkler genelde bu tür savaşlarında düşmanın önünden atlıları ile geçip ok atarak tacizde bulunmaları ve ardından süratle geri çekilmeleridir. Sonra başka bir taraftan yeni bir süvari grubu yaklaşıp onlar da oklarını atıp hemen çekilirlerdi. Böylece çok daha etkili silahla donanmış olan Haçlılar bu tür saldırılar karşısında hemen harekete geçip kendi taktikleri olan adama adama savaşamıyorlardı. Lombardlar başta olmak üzere sinirleri gerildi. Kadınları ve din adamalarını cephenin gerisinde tutuyorlardı[51].

Selçuklu-Haçlı Ordusu Arasındaki Savaş Anı

Haçlılar etraflarının kuşatıldığını anlayınca Burgonyalılar, Almanlar, Lombardlar, Fransızlar ve Raymond'un idaresindeki Bizanslılar olmak üzere beş farklı birlik halinde savaş düzenine geçtiler. Kadın, çocuk ve din adamları ordugâhın ortasında yer aldılar ve Türklerin bulunduğu yerden yaklaşık iki mil uzaktaydılar. Türkler ise savaş düzenini almış her an saldırı için beklemekteydiler. Pazartesi günü Milano piskoposu ordugâhın ortasında vaaz ederek o gün savaşa gireceklerini anlatarak onları cesaretlendirdi. Hatta onun ifadelerine göre Tanrı'nın mızrağı Turkopol ve Provanslılar ile birlikte olan Raymond'da idi. Çatışma için Etienne de Burgogne bir birlik hazırladı. Konrad ise Almanlar, Lombardlılar, Saksonlar, Bavyeralılar, Lorainliler ve Teutonslardan bir başka birlik kurdu. Laon piskoposu Engelram da kendine tabi reislerle başta Fransızları bir birlik olarak tertipledi. Lombardlar bu tür Avrupai savaşlarda ön saflarda olurlar ve yenilmez olarak bilinirlerdi. Eğer Türkleri bunlar cephelerine

49 Albertus Aquensis, *a.g.e.*, Paris 1824 (J.-L. J. Brière Librairie) , c. II, s. 1.
50 http://www.templiers.org/croisadelombarde.php, Erişim tarihi: 14 Şubat 2016.
51 Steven Runciman, *a.g.e.*, s. 19-20.

alırlarsa aşılmaları zor olacaktı. Diğerleri de sağ ve sol cepheler olarak yer aldılar ve her birini karşısında Türk birliği vardı. Ama yaklaşık otuz yıldır Anadolu topraklarında bu tarz savaşlara alışık olan Türkler atları ile yaklaştıkları cepheden birden uzaklaşıyorlar ve ani geri bir manevra ile dönüp düşmana ok yağdırıyorlardı. Savaş birkaç gün sürdü. Önce Türkler öncü konumdaki Haçlı birliklerini kuşattılar. Ertesi gün dük Konrad Türk birliklerini dağıtıp çıkış yolu açmak istediyse de başarılı olamadığı gibi Haçlı ana birliklerine de dönemedi ve en yakındaki bir hisara sığınabildi. Üçüncü gün epeyce sessiz geçmiş ve iki taraf arasında ciddi bir çatışma olmamıştı. Dördüncü gün ise Haçlılar içine kapatıldıkları çemberi kırarak serbest kalmak için Türklere saldırdılar ve belli bir kayıp da verdirdilerse de yine istediklerini elde edemediler. Aynı gün Kılıç Arslan'ın beklediği Halep emiri Rıdvan ile Harran emiri Karaca'nın askerleri ve özellikle Danişmend emirlerinin birlikleri imdadına yetişti[52]. Bu arada Lombardlar saatlerce Türklerin saldırılarına başlarındaki komutanları Albert ile direndilerse de atları susadığı için geri çekildi. Sağ elindeki savaşın sembolü bayrağı ile çekilmesi görenlerin cesaretini kırdı ve onunla olan Lombard reisler de askerleriyle cepheden çekilip çadırlarına girdiler. Bu durumu gören Alman Konrad derhal birliğe ile cepheye yöneldiyse de sabahtan öğle sonrasına kadar durmak bilmeyen Türk akınları ile o da birliği ile açlık ve susuzluk sebebiyle dayanacak hali kalmayınca birliği ile çadıra çekildi. Burgogne dükü Etienne bu defa yorulup kaçan kardeşlerinin yardımına gitti. Ne var ki bunlar da Türk saldırıları karşısında ciddi direnç gösterdiyseler de arkalarında çok sayıda yere serilmiş savaşçılarını bırakarak çadırlarına sığındılar. Benzeri bir akını bu defa Etienne de Blois yaparak Fransızlarla birlikte denediyse de akşama kadar devam eden mücadelesi sonunda epeyce savaşçısı etkisiz hale geldi.[53]

Merzifon'da iki taraf arasındaki büyük çatışmanın son günü olan 5 Ağustos 1101'de Paflagonya dağlarının yakında yaşanan bu savaşta Baudoin de Grandpré, Dudon de Clermont, Laon (Leon) piskoposu Engelram Wigebert, Arnoul, Gautier de Castellane, Eraldus ve Enguerrand de Châlons-sur-Marne, Arnulf, Watler de Châtillon ve benzeri çok sayıda Kuzey Fransalı soylu Haçlı reisi öldü. Kont Raymond

52 Kenneth Meyer Setton, *A History of The Crusades*, s. 356. https://en.wikipedia.org/wiki/Crusade_of_1101, Erişim tarihi: 20 Mart 2016.

53 Albertus Aquensis, *a.g.e.,* s. 16.

ve ona eşlik eden Turkopollar, Provanslılar ve Bizans şövalyeleri çatışmak için sabırsızlanıyorlardı. Türklere ciddi kayıp verdirseler de oklar altında çaresiz kalmaya başlayınca onlar da çadırlarına çekildiler ama Raymond Türk süvarileri ile çevrili bir duruma düştü. Çaresizlik içinde kendisini terk eden Turkopol birliğinden sonra yanında kalan 10 kişi ile aradan sıyrılıp yüksek bir kayalığın üzerine tırmanıp oradan savaşı seyretmeye başladı. Türkler onu fark edip üzerine birlik sevkettikleri anda Etienne de Blois savaş alanında olması gereken komutanların bir kısmının çekildiğini, geriye kalanının ise öldüğünü öğrenmiş bu arada Raymond'un içine düştüğü durumu da fark edip Konrad ile yanına aldığı 200 zırhlı ve miğferli şövalyeyle yanına gitti. Raymond'u Alman dük Konrad ile kurtarıp döndüğünde yanında 30 şövalyesi kalmıştı. Savaş alanında ise Türkler Lombardlar ve Fransızlardan geriye kalan ganimetleri aldılar. Hatta iki mil uzaktaki çadırlarına bile girdiler. Albertus Aquensis'e göre dinsiz ve imansız Türkler 5 Ağustos günü 3000 savaşçıyı yok etmişti. Raymond'un aralarına katılmasıyla günün yorgunluğunu gidermek için yemeklerini çıkarıp karınlarını doyurdular. Gecenin karanlığı basınca ise Raymond hayatının tehlikede olmasını bahane ederek beraberindeki süvariler, Turkopoller ve Bizans şövalyeleri, Etienne de Blois ve Etienne de Burgogne ile beraber kaçtılar. Tüm gece dağlar üzerinden ve bilinen yolların dışından giderek Bizans'a ait Pulveral isimli bir şatoya vardılar. Onun kaçışı hemen duyuldu ve diğer Haçlı prensleri de birer birer kaçmaya başladılar. Çoğu Bizans İmparatorunun Sinop'taki kalesine ulaştılar. Geride atsız Lombardlar, kadınlar, yaşlılar, çocuklar ve din adamları ile at arabaları, kumaşlar, kürkler, ordu için gerekli para ve kıymetli eşya dahil ne varsa tüm savaş malzemeleri hepsi Türklere kaldı. Rakipleri Türkler durumdan haberdar olmakla birlikte dinlenmeye devam ettiler ve sabahın erken saatinde tüm geride kalan Haçlılara saldırıp çoğunu kılıçtan geçirdiler kadın ve bıyığı bitmemiş delikanlıları ise esir ettiler. Albertus Aquensis bu güzel kadınların Horasan diyarında dillerini bilmedikleri barbarlara hizmetkâr yapıldığını belirtir. Kaçan papazlar, keşişler, piskoposlar kimi yakaladılarsa öldürdüler.[54] Dahası Merzifon ovasında 160 bin Haçlı öldü demektedir. Aleksios Komnenos'un kızı Anne Komnenos'a göre bu

[54] Albertus Aquensis, *a.g.e.*, s. 17-18.

muharebede 100 bin Haçlı ölmüş, Guillaume de Tyr'e göre bu rakamlar abartılı olup toplam 50 bin ölü vardı.[55]

Ne var ki Haçlı reislerinden Etienne de Burgogne, Alman İmparatoru IV. Heinrich'in dükü Konrad, Milano piskoposu, Laon piskoposu, Soissons piskoposu, Gui le Roux, Hugues ve Bardolphe gibi çoğu Raymond gibi savaş meydanından kaçıp Sinop tarafına gittiler. Raymond Sinop'ta bir gece kaldıktan sonra bir gemi bulup onunla İstanbul'a dönerken diğerleri ise Karadeniz sahilini takip ederek yaya olarak Bizans'ın payitahtına ulaştılar. Türkler Sinop'a kadar gelip bu kaçanları takip ettilerse de buradaki kalede bulunan Bizans askerleri ile çatışmayıp geri çekildiler.[56]

Bizans İmparatoru İstanbul'dan hareket ederken gösterdiği cömertliği savaştan kaçıp geldiklerinde de Haçlı reislerine göstermekten geri durmadı. Raymond, Etienne ve Konrad'a kızgın olmasına rağmen kısa zamanda affedilmişlerdi. Özellikle Raymond'un kaçışı için Turkopol ve Bizans şövalyelerinin kendisine isyan etmelerinden korkmasına bağlamıştı.

Haçlıların Savaş Alanını Terk Edişi

5 Ağustos 1101 günü Merzifon ile Amasya arasında çıkan ve tam gün süren çatışmada Fransız Haçlıları tüm gerekli hazırlıklarına rağmen dayanamadılar. Zaten Lombardlar kısa zamanda çözüldüler ve başlarındaki komutanları Albert de Biandrate dahil cepheyi terk edip çadırlarına çekildiler. Konrad ve Kont Raymond epeyce direndilerse de Turkopol ile bazı Bizanslılar ile savaş alanını terk ettiler. Fransız baronlar da gecenin çökmesiyle Bafra (Paurake) ve Sinop'a kaçtılar.[57]

Savaş meydanında kalan silahlar ganimet olarak alınırken batılıların iddialarına göre silahlı, silahsız ne kadar insan varsa kadın erkek demeden ya esir edildiler veya katledildiler. Haçlı Birliğinin beşte dördü bu savaşta kırıldı. Canını kurtarabilenler kaçarak özellikle Karadeniz sahillerine ulaştılar. Franklardan kurtulanlar 1101 yılı Eylül ayında İstanbul'a ulaştılar.

Türkler 6 Ağustos sabahı Haçlıların önde gelen reislerinin kaçmasından sonra ordugâh alanına girerek savaş kuralları gereği etkisiz

55 Albertus Aquensis, *a.g.e.*, s. 23; *Recueil des historiens croisades*, s. 57.
56 Albertus Aquensis, *a.g.e.*, s. 18-24.
57 http://www.templiers.org/croisadelombarde.php, Erişim tarihi: 14 Şubat 2016.

hale getirdiklerinin dışındakileri esir aldılar. Albertus Aquensis bu anı anlatırken "dinsiz ve imansız Türkler'de hiç acıma yoktu" diyor. Ancak yine kendi ifadelerinde buradaki kadın esirlerin çoğuna, sakalı çıkmamış gençlere dokunmayıp onları öldürmeyip sadece esir ettiklerinden bahsetmektedir. Hatta bunların dillerini bilmedikleri Barbar kavimlere satıldığını da söylemekte ki o dönemde uygulanmakta olan esir pazarları buradan alınanlarla doldu demektedir.

Haçlı ordusundaki mevcut insanların beşte dördü bu savaş sırasında etkisiz hale getirildiler. Kaçanlar küçük topluluklar halinde Sinop'a ulaştılar. Sağ kalabilenler 1101 yılı Eylül ayı başında burada toplandılar.

Bu arada Nevers kontu II. Guillaume da 15.000 kişilik birliği ile İtalya'dan çıkıp İyon denizi ve Makedonya'yı geçerek 1101 yılı Haziran sonunda İstanbul'a ulaştı. O da Lombard-Fransız Birliğine ulaşmak istediyse de Ankara'ya geldiğinde buradan kuzey yerine Konya üzerine yöneldi. Anlık bu gelişme üzerine Danişmendli Melik Gazi Gümüştekin ve Kılıç Arslan onu takibe koyuldular. Melik Gazi ve Kılıçarslan Haçlı Birliğini Ereğli yakınında mağlup ettiler ve tamamen kılıçtan geçirdiler.[58]

Ganimet ve Esirler

Haçlılar savaşı kaybedince yanlarında bulunan altın, gümüş ve diğer kıymeti haiz kumaşlar, çadırlar, silahlar, gıda maddeleri ne varsa terk ettiler. Bunlar ganimet olarak alındı.

Kurtulanların Kaçış Yeri: Sinop

1101 yılında Bizans İmparatorluğuna bağlı liman şehri Sinop'a Merzifon'dan kaçış özellikle ordunun başını çeken komutanların tercihi ettiği bir yol oldu. Kont Raymond emrindeki Turkopol ile Bizans şövalyeleri ile hızlı bir şekilde buraya geldi. Bizans İmparatoruna ait sarayda bir gece kalıp bulduğu ilk gemi ile ertesi gün İstanbul'a hareket etti. Diğerleri Karadeniz sahillerini yürüyerek İstanbul'a 1101 yılı Eylül ayı başında ulaştılar. Bizans İmparatoru onlara başarısızlıklarından dolayı kızmışsa da bunu gizleyerek onları sarayında bol hediyelerle ağırladı.[59]

[58] http://www.templiers.org/croisadelombarde.php, Erişim tarihi: 14 Şubat 2016.
[59] Steven Runciman, *a.g.e.,* s. 20.

Ancak yollarda Türklerin takibinden kaçamayanların bir kısmı Bafra'da yakalandı ve öldürüldü. Hatta Sinop kalesine kadar yaklaştılar ama orada Bizans kuvvetinin fazla olma ihtimali üzerine geri döndüler. Albertus Aquensis bu takibin Doğu Anadolu'dan yardıma gelen Belek komutasındaki bir tarafından gerçekleştirildiğini belirtir.

Merzifon Muharebesinin Sonuçları

Merzifon Muharebesini Haçlıların Anadolu'daki mücadelelerinin akıbeti noktasında tek başına değerlendirmemek gerekir. Bu savaş en azından Anadolu Türk tarihi açısından adeta **İkinci Malazgirt**'tir. Hatta birincisinden farkı her ne kadar ilk defa bir Hıristiyan ordusu ile karşılaşmış olsalar bile 1096'daki ilk Haçlı ordusunda yenilgiden sonra bir daha toparlanamayacak bir vaziyete düştükleri için toparlanmaları zordu. Bu savaş bir meydanda değil adeta sath-ı vatanda ve Bizans'ın desteğini de alan tüm Avrupa'nın en seçkin savaşçılarına karşı yapılmıştı. 1101 yılında yapılan her üç savaşın bir başlangıcı olması ve başarıyla neticelenmesi, Anadolu Selçukluları ile Danişmendliler arasında büyük bir işbirliğinin oluşması da bu başarıda önemli bir adımdır. Zira Melik Gazi bu muharebede Birinci Kılıç Arslan'a yardım etmeseydi, bu şekilde bir muvaffakiyet alınması zordu.

Bizans'ın doğusunda yaşayan başta gayri Müslim tebaa olmak üzere buralar yakın bir zamanda Türklerden alınacak düşüncesinin yeni filizlenip birden patlamaya geçtiği anda Lombard-Fransız ve Alman Birliklerinin kaybetmeleri artık bunların uzun bir süre bu bölgeden ümitlerini kesmelerine sebep oldu. Yeni yola çıkacak olanlar için büyük bir hayal kırıklığı oldu. Birinci Haçlı Seferi'nin Avrupa'da oluşturduğu coşkunun bir benzerini yaşamaları bir daha mümkün olmadı. Anadolu onlara bir yağma alanı değil, mezar oldu. Kahramanlıklarını anlatacakları savaşlar yerine kaçmaları sebebiyle kitaplarında dahi 1101 yılı hiç yaşanmamış gibi geçiştirilmektedir.

Niksar kalesinde tutuklu bulunan Bohémond'u ve beraberindeki Frank esirleri kurtarma hayali de boşa çıkarılmış oldu. Dahası Haçlı orduları bir daha bu yolu kullanmaya cesaret bile edemediler. Öyle ki Ankara'dan sonra Konya ve Akdeniz'e uzanan güzergâh bile onlar için benzeri şekilde kapandı[60].

---

[60] Osman Turan, *a.g.e.*, s. 140.

Bizans İmparatoru sanki bu yenilgiyi baştan istiyormuş gibi bir tavır içindeydi denmektedir. Zira Bohemond'un tutsak kalması için Danişmend Melik Gazi'ye fidye ödüyor ve onunla bir barış anlaşması imzalamıştı, onun bozulması hoşuna gitmiyordu. Lombardların Danişmendli topraklarına girmesi Aleksios Komnenos'un da hevesle hazırlandığı gelecek planlarını bozdu.[61]

Malatya'nın 18 Eylül 1102'de fethi aslında Merzifon Muharebesinin en önemli sonuçlarından birisidir. Çünkü burası defalarca kuşatılmasına rağmen bir buçuk asırdır ele geçirilememişti. Dahası Haçlıların Fırat boyunca yayılmalarının da önüne geçilmiş oldu[62].

Konya 1101 yılında İznik'ten sonra Anadolu Selçuklularının yeni başkenti oldu. Avrupa'dan Suriye ve Kudüs'e giden yol hem Bizans'a, hem de Avrupalılara tekrar kapandı. Dahası Hristiyanlar İstanbul'da bile güvende olmadıklarını düşünerek korkmaya başladılar. Bundan böyle Kudüs ve Filistin'e gitmek istediklerinde deniz yolunu kullandılar. Bizans-Haçlı ittifakı bozuldu. Bizans Haçlıları nankörlükleri, aptallıkları ve aptallıkları ile suçlarken, müttefikleri kendilerinin başka niyetler taşıyan Aleksios Komnenos'un planlarına kurban edilmekten sorumlu tuttular[63]. Dahası Haçlılık ruhu da epeyce yara aldı[64].

Merzifon Muharebesi öncesinde artık bir araya gelemez denilen Türkler çok kısa zamanda toparlanmış ve üzerlerine gelen tüm Haçlı saldırılarına karşı bir güç birliği tesis etmişlerdi. Bağdat merkezli Abbasi hanedanının 11. yüzyılın başından itibaren Şii Büveyhilere boyun eğmesi karşısında Türkler daha öncesinden itibaren bu gücü yok etmek için de uğraştılar. Ayrıca halifeliğin sınırları içinde Karmatiler gibi başka bir aşırı Şii toplumla mücadeleleri gerekti. İranlılar hala Sasani kültürünün tesirine kapılıp geçmişten bazı özellikleri yaşatmak istiyorlardı[65]. Tarihte çok az rastlanan bir süreç yaşanıyordu ve 1096-1270 yılları arasında Haçlılar onları zaman zaman ciddi tehlikeli durumlarda birleşmeye zorladı. Haliyle kazanılan zafer Müslümanları çok sevindirdi. Hatta ilk Haçlı seferinin verdiği kırgınlığı unutulmasına vesile oldu. Ancak bu birleşme Türkler arası olup

61 Steven Runciman, *a.g.e.*, s. 21.
62 Osman Turan, *a.g.e.*, s. 141.
63 Kenneth Meyer Setton, *A History of The Crusades*, s. 357.
64 Steven Runciman, *a.g.e.*, s. 21.
65 Vincent Monteil, "L'Islam", *Les Religions*, Hachette, Paris 1972, s. 206-233.

özellikle Kahire'de bir asrı aşkın süredir hükümrân olan Fâtımîlerin tüm Avrupa ayaklanmışken kılı bile kıpırdamadı.

Katolik Haçlılar bu yenilginin temel sorumlusu olarak kendilerini tuzağa düşüren Bizans İmparatoru'nu suçladılar. Zira imparatorun şövalyeleri kendilerini çatışmanın içine sokmak yerine çevrelerinde dolaşarak ve bilhassa Turkopollerin kötü rehberliği sonucu yanlış yollara sapmalarına sebep olarak yenilginin temel sorumlusu idiler. Hatta Kastamonu'ya doğru güzergâhın dönüştürülmesinin Lombardların değil bizzat Raymond'un isteği olduğunu ifade edenler de var[66].

Avrupalı tarihçiler bu yenilginin temel sebebi olarak bu tür savaşa hazırlanmadıkları halde inatları yüzünden kendilerine yapılan tüm tavsiyelerin aksine hareket eden ve cehaletle itham ettikleri Lombardları sorumlu tutmaktadırlar.

Merzifon Muharebesinin Başkahramanı: Birinci Kılıç Arslan

Batılı kaynaklarda Rum Sultanı olarak tanınan Konya Selçuklularının İkinci Sultanı olan Birinci Kılıç Arslan 1092 (485) yılında tahta oturdu. 13 Temmuz 1107 (20 Zilkade 500) tarihinde vefat ettiğinde 15 yıllık bir hükümranlık yapmıştı. Babası Süleyman Şah'ın ani ölümü üzerine 1083-1092 yılları arasında Anadolu Selçuklularının topraklarında oluşan idari boşluk sebebiyle büyük bir düzensizlik başgösterdi. Birinci Kılıç Arslan bu dönemde sığınmak için gittiği Büyük Selçuklu Devleti tarafından İran'da iken tutuklandı. Düzensizliğin başsorumlusu Ebul-Kasım'ın ölümü üzerine Büyük Selçuklu Sultanı onu babasının mirasına sahip çıkması için İznik'teki idarenin başına geçmesi için 1092 yılında serbest bırakır bırakmaz devleti hemen düzene koymayı başardı. Çevrede yarım kalan fetihlere başlayarak Marmara denizi sahillerinde Bizans'ın idari boşluktan ele geçirdiği yerleri almaya başladı. Ne var ki bu sürede Avrupa'dan güçlü bir Hıristiyan saldırısının bu kadar çabuk toparlanıp üzerine geleceğini hesap etmedi. Keşiş Pierre düzensiz çapulcu birlikleri ile kısa zamanda muhasara ettiği İznik'i 1096'da Birinci Kılıç Arslan'dan aldı. Böylece 20 yıllık Anadolu Selçuklu varlığı burada son buldu. Ardından Eskişehir'de de benzeri durum yaşandı ve Konya yolu Haçlılara açılmış oldu. Batılı kaynaklara göre Birinci Kılıç Arslan'ın ordusu 200 bin atlı

---

66 Steven Runciman, *a.g.e.*, s. 20.

ve 200 bin yaya 400 bin kişi idi. Bu kayıplar karşısında ümitsizliğe kapılmadı ve Kapadokya'da üzerine gelen Danimarka kralının oğlu Suénon komutasındaki 1500 kişilik bir birliği yok etti. Konya Selçuklu Devleti Bizans İmparatoru Aleksios Komnenos tarafından işgal edildi. Amacı Antakya'daki kuşatma altındaki Haçlı Kontluğuna yardım etmek için gitmekti. Ama Musul Meliki Kırboğa'nın kendisini kuşatması üzerine bu seferden vazgeçmek zorunda kaldı. Birinci Kılıç Arslan ile anlaşarak Haçlılara karşı ona yardım etti. Lombardlar, Almanlar ve Fransızlardan oluşan 260 bin kişilik yeni bir Haçlı ordusu Avrupa'dan yola çıktı ve Anadolu'ya yürüdüler. Birinci Kılıç Arslan bunları Orta Karadeniz (Paflagonya/Paphlagonia) dağlarının eteklerinde 20 bin adamı ile bekledi. Ancak Birinci Haçlı Seferi'nin adeta intikamı alındı ve kamplarına kadar giren Türkler onlara daha önceki yaptıklarının cezasını vererek tamamına yakınını öldürdüler. Haçlılar burada kıyımın ne olduğunu gördüler ve canlarını kurtarabilenler de bu korku ile kaçıştılar. 1101 yılı Temmuz ayında (Ramazan 494) gerçekleşen bu savaşta Haçlılar 160 bin adam kaybettikleri de kayıtlar arasında var.[67]

Merzifon Muharebesi'nin İkinci Kahramanı: Danişmendli Melik Ahmed Gazi Gümüştekin

Haçlı Birliğinin Kastamonu'dan Amasya'ya doğru ilerlediği günlerde buranın valisi Danişmend Meliki Ahmed Gazi'nin oğlu İsmail'di. Bölge tamamıyla Danişmend oğullarının idaresindeydi. Anadolu'da Selçuklular ile birlikte ilk Haçlı seferlerinin büyük oranda hezimetle sonuçlanmasında büyük faydası olan Ahmed Gazi Gümüştekin 1100 yılında Suriye tarafından Malatya'yı işgale gelen Haçlıları bozguna uğratmış ve başlarındaki Bohemond'u alıp Niksar kalesine hapsetmişti[68]. Bu davranışıyla Avrupa'daki Haçlı coşkusuna bir müddet endişe vermişti. Hatta ilk sefer artık Kudüs'e olacaksa da önce Niksar Kalesindeki mahkum Bohemond'un kurtarılışının ardından gerçekleşecekti. 1101 yılında Malatya Ahmed Gazi Gümüştekin'in eline geçmişse de Kılıç Arslan burasını 1102 yılında Selçukluların idaresine geçirdi.[69]

[67] (Nouvelle biographie générale : depuis les temps les plus reculés jusqu'à nos jours ...), t. 27, Paris, Firmin Didot Frères, Fils et Cu, Éditeurs, Imprimeurs-Libraire de L'institut de France, Rue Jacob, M DCCC LVIII (1858).

[68] Louis Maimbourg, *a.g.e.*, Paris 1686, c.V., s. 219.

[69] Osman Turan, *Selçuklular ve İslamiyet*, s. 59.

KAYNAKÇA

Albertus Aquensis, *Histoire des Croisades*, c.II., (Yay. J.-L-J. Brière) Paris 1824.

Erdoğan Merçil, *Müslüman Türk Devletleri Tarihi*, TTK, Ankara 2006.

Erdoğan Merçil, *Müslüman Türk Devletleri Tarihi*, TTK, Ankara 2006.

Ernest Lavisse ve Alfred Rambaud, *Histoire Générale du IVe siècle à nos jours: L'Europe feodale: Les croisades 1095-1270*, Albin Michel, Paris 1893.

Jean-Paul Roux, *Türklerin Tarihi Pasifikten Akdenize 2000 Yıl,* (trc.: Aykut Kazancıgil ve Lale-Arslan Özcan), Kabalcı Yayınevi, İstanbul 2010.

Kenneth Meyer Setton, *A History of The Crusades*, (ed.: M.W. Baldwin), vol .I, University of Wisconsin Press 1969.

Louis Maimbourg, *Histoire des historiens pour la délivrance de la Terre Sainte*, c. V, Paris 1686.

Nouvelle biographie générale : depuis les temps les plus reculés jusqu'à nos jours ..., t. 27, Paris, Firmin Didot Frères, Fils et Cu, Éditeurs, Imprimeurs-Libraire de L'institut de France, Rue Jacob, M DCCC LVIII (1858).

Osman Turan, Selçuklular Zamanında Türkiye, Boğaziçi Yayınları, İstanbul 1993.

Osman Turan, *Selçuklular Zamanında Türkiye,* Ötüken Yay., İstanbul 2005.

Steven Runciman, *Haçlı Seferleri Tarihi,* (trc.: Fikret Işıltan), c. II, Ankara 2008.

Thomas Fuller (1608-1661), *The History of the Holy War*, yay. William Pickering, London 1840.

Victor Davis Hanson, *Batı Neden Kazandı? Katliam ve Kültür*, (trc.: Ali Çakıroğlu), Aykırı Yayınları, İstanbul 2003.

Vincent Monteil, "L'Islam", *Les Religions*, Hachette, Paris 1972, s. 206-233.

W.B. Stevenson, *The crusaders in the East*, University Press, Cambridge 1907.

İnternet Kaynakları

http://www.templiers.org/croisadelombarde.php, Erişim tarihi: 14 Şubat 2016.

https://en.wikipedia.org/wiki/Crusade_of_1101, Erişim tarihi: 20 Mart 2016.